

Univerzita Palackého v Olomouci

Pedagogická fakulta

Katedra výtvarné výchovy

Diplomová práce

ŽELEZNÁ OPONA

Bc. Eliška Čechová

Vedoucí práce: Ing. Petr Zatloukal

Olomouc 2020

Na tomto místě bych ráda poděkovala Ing. Petrovi Zatloukalovi za vedení mé diplomové práce, rady a podnětné připomínky. Děkuji také své rodině a přátelům, kteří mě během celého mého studia trpělivě podporovali.

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně za použití citované literatury a pramenů.

V Olomouci dne

Bc. Eliška Čechová

.....

*„Napříč kontinentem se od Štětína na Baltu po Terst na Jadranu spustila
železná opona.“¹*

¹ "Churchill's "Iron Curtain" Speech, "Sinews of Peace", March 05, 1946, History and Public Policy Program Digital Archive, CWIHP archives. <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116180>

Anotace v českém jazyce

Předkládaná diplomová práce je tvořena dvěma částmi, a to předkládaným textem, který slouží jako doprovodný k druhé části této práce, tedy souboru čtrnácti fotografií. Fotografie jsou také obsaženy v obrazové příloze.

Cílem diplomové práce bylo vytvořit soubor fotografií z několika míst spojených s tzv. železnou oponou. Větší část fotografií vznikala na památnících v Čížově, Kadolci a Novém Vojířově, soubor ale obsahuje i fotografie zachycené v Berlíně. Textová část bude věnována především výstavbě a podobě železného technického zařízení na československých státních hranicích a krokům, které výstavbě předcházely. Důležitou součástí této problematiky je emigrace, které bude věnovaná třetí kapitola. Krátce se budu věnovat i postavení tématu železné opony v kurikulárních dokumentech. Za důležité považuji věnovat kapitolu umělcům a dílům, které mě během práce inspirovali.

Klíčová slova: železná opona, státní hranice, fotografie

Anotace v anglickém jazyce

This diploma thesis has two parts. It is the presented text that accompanies a set of fourteen photos. The photos are included in attachment of this text.

The aim of this diploma thesis is create a collection of photos form several places which are connected with iron curtain. The most of these photos was taken in Čížov, Kadolec and Nový Vojšov but there are photos taken in Berlin too.

This text will be mainly about construction of iron curtain at border of Czechoslovakia and political decision and steps that preceded the construction. An important part of this issue is emigration which will be devoted in third chapter. The next chapter I would like to devote position of the Iron curtain in curricular documents. At last but not least there are some artist who are important and inspiring for me. They will be mentioned in chapter number five.

Key words: iron curtain, state border, photography

Obsah

1. Úvod	8
2. Železná opona z historického hlediska	10
2.1. Vymezení pojmu „železná opona“	10
2.2. Poválečná situace na hranicích ČSR	12
2.3. Omezení v okolí státní hranice.....	12
2.4. Cestování a dokumenty k němu potřebné	18
2.5. Fyzická podoba železné opony	20
3. Emigrace	28
3.1. Statistiky úmrtí při pokusu o překročení státní hranice	30
3.2. Příběhy těch, kteří přechod státní hranice nepřežili	35
3.2.1. <i>Bedřich Bartoněk (21. 11. 1912 – červen 1955)</i>	35
3.2.2. <i>Antonín Schneider (15.3.1949 – 9.10.1969)</i>	39
3.2.3. <i>Ondrej Brejka (26. 12. 1957 – 7. 7. 1980) a</i>	40
<i>Milan Dlubáč (20. 8. 1958 – 7. 7. 1980)</i>	40
4. Železná opona v edukačním procesu	43
4.1. Postavení tématu v RVP.....	44
4.1.1 RVP ZV.....	45
4.1.2 RVP G.....	46
4.2. Návrh na zpracování tématu „Železná opona“ ve výtvarné výchově	47
5. Umělci, jejichž práce mě inspirovala	54
6. Závěr	62
7. Zdroje	64
7.1. Prameny.....	64
7.2. Literatura	64
7.3. Internetové zdroje.....	65
7.4. Televizní dokumenty.....	66
8. Seznam obrázků	67
9. Obrazová příloha	68

1. Úvod

K výběru tématu mé diplomové práce mě přivedla poměrně náhodná návštěva malé vesnice Čížov nedaleko mého bydliště. Vesnice leží v Jihomoravském kraji na česko-rakouské státní hranici. Mým původním cílem byl hrad Hardegg, který sice už leží v Rakousku, ale od Čížova je vzdálený přibližně 5 kilometrů.

Na samém konci obce mě ale upoutaly části oplocení, zátarasů a také strážní věž. V ten okamžik mi to došlo, ano tady vedla státní hranice a já se dívám na pozůstatek železné opony. Návštěva tohoto Památníku železné opony mě přinutila o tomto tématu více přemýšlet, více se mu věnovat a postupně ho zařazovat i jako námět do mé tvorby.

Učitelství výtvarné výchovy studuji v kombinaci s dějepisem a v rámci celého studia mě vždy nejvíce zajímaly dějiny druhé poloviny 20. století. Nechtěla jsem ale diplomovou práci psát na Katedře historie a dále pouze bádát v tématu, které bylo otevřeno již nespočetněkrát. Chtěla jsem teoretické informace o něco doplnit, proto jsem se rozhodla psát a vlastně i vytvářet diplomovou práci pod Katedrou výtvarné výchovy.

V tento moment tedy bylo rozhodnuto o tématu i o tom, kde práci psát, ale nemohla jsem se rozhodnout do jakého média bych chtěla tematiku železné opony přenést. Až později jsem došla k tomu, že většinou vycházím z fotografií, které na místě pořídím, a proto bude nejvíce autentické zůstat právě u tohoto, pro mě, prvotního média.

Cílem mé diplomové práce je tedy vytvořit soubor fotografií, který divákovi zprostředkuje můj osobní pohled na tuto tematiku a vyvolá v něm samotném emoce.

Fotografie vznikají na několika památnících a pozůstatcích železné opony, některé z nich se dochovaly z původního ohraničení státní hranice, jiné byly vybudované nově na původních místech na základě dochovaných fotografií či vyprávění pamětníků.

Jak jsem již zmiňovala, stěžejním místem pro mě byl Památník železné opony v Čížově, dále jsem fotografovala Památník na Slavonicku u obce Kadolec a u Nové Bystřice. V rámci ucelenějšího pohledu na problematiku jsem také navštívila Berlín a Berlínskou zeď.

Fotografie budou doplněny o doprovodný text, který přiblíží historii vzniku železné opony a fatální následky, které mohly nastat při pokusu o její překročení. Dále bych se chtěla krátce věnovat edukaci v rámci tohoto tématu.

2. Železná opona z historického hlediska

2.1. Vymezení pojmu „železná opona“

Termínem „železná opona“ je označovaná hranice mezi východní a západní Evropou v období tzv. studené války². Na našem území se jednalo o hranice s Německem a Rakouskem. Hranice byla prakticky neprostupná a její funkcí nebylo pouze rozdělit území, ale i rozdělení politické a ideologické.³ Praktická část této práce bude soustředěna na fyzickou podobu železné opony.

Železná opona se stala jakousi bariérou mezi východním a západním světem. Skládala se z několika tisíců kilometrů oplocení z ostnatého drátu, minových polí a strážných věží a protínala území od Severního až po Jaderské moře. Proklamovaným účelem železné opony bylo zamezení přístupu „západních živelů“ do komunistických států, avšak hlavní funkcí bylo omezit volný pohyb vlastních obyvatel a zamezit jejich emigraci do zahraničí.⁴

² Označení pro konflikt mezi SSSR a státy pod jeho vlivem a západními státy, které představovaly především USA. Časově je tento konflikt vymezován mezi léta 1949 až 1989 či 1991.

³ CHLOUPEK, Pavel. *Železná opona a její dědictví v kontextu proměn pohraničí Česka ve 2. polovině 20. století*. Praha, 2014. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce RNDr. Zdeněk Kučera, Ph.D, str. 12.

⁴ RAK, Michal, Lukáš FUNK a Martin VÁŇA. Vesnice v zajetí železné opony: Možnosti archeologického poznání studené války. *ANTROPOWEBZIN*. Katedra archeologie Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni, 2012, **2012**(3), 241-252; str. 242.

Obr. č. 1: Železná opona napříč Evropou – mapa

Zdroj: <https://www.nppodyji.cz/projedte-se-kolem-zelezne-opony-prvni-kilometry-celoevropske>
[cit. 2020-06-05]

Pojem „železná opona“ použil v souvislosti rozdělení Evropy⁵ poprvé britský ministerský předseda Winston Churchill. Projev, v jehož rámci se pojem poprvé objevuje, pronesl 5. března 1946 na území Spojených států amerických ve městě Fulton v Missouri. Winston Churchill v něm vybízel ke spolupráci Velké Británie a USA, kritizoval politickou situaci v Sovětském svazu a také to, že J. V. Stalin bránil demokratickému vývoji ve státech v poválečné Východní

⁵ Tento pojem používali i nacisté a píše se o něm i v Talmudu.

Evropy. V této souvislosti padla i ona známá věta: „*Napříč kontinentem se od Štětína na Baltu po Terst na Jadranu spustila železná opona.*“⁶

2.2. Poválečná situace na hranicích ČSR

Co se týče zajištění hranic a pohraničí v roce 1945, došlo k navázání na předválečný stav. Bylo obnoveno celní hraniční pásmo a umožněn byl i malý pohraniční styk,⁷ obyvatelstvo v celním pásmu nebylo až do roku 1948 nijak výrazněji omezováno. Ostraha československých hranic se soustředila především na pašování zboží a ilegální přechod přes hranice do ČSR, to se týkalo německého obyvatelstva, které by se chtělo vrátit do svých domovů.

2.3. Omezení v okolí státní hranice

Mnohem výraznější změna ale přišla pro československé obyvatelstvo s nástupem Komunistické strany československé k moci v únoru roku 1948.⁸ Tato událost a nastalá situace, tedy nastolení totalitního režimu v republice, vedla první Čechoslováky k tomu, aby svoji vlast opustili a emigrovali do zahraničí. Nejčastěji se tak stávalo přes česko-bavorskou nebo česko či slovensko-rakouskou část státní hranice.⁹

⁶ "Churchill's "Iron Curtain" Speech, "Sinews of Peace", March 05, 1946, History and Public Policy Program Digital Archive, CWIHP archives. <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116180>

⁷ Tento termín označuje snadnější pohyb přes hranice pro osoby, které například cestují za příbuznými či známými.

⁸ KOVÁŘÍK, David. *Demoliční akce v Českém pohraničí v letech 1945-1960*. Brno, 2009. Disertační práce. Masarykova Univerzita. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jiří Malíř, CSc, str. 46-47.

⁹ NAVARA, Luděk: *Příběhy železné opony*, Praha 2006

To vedlo k řadě kroků ze strany tehdejší vlády, která se snažila odchodu obyvatel zamezit. Nejprve se komunisté snažili ztížit obyvatelstvu přechod přes hranice formou administrativních překážek. Ještě před únorovým převratem stihlo ministerstvo vnitra (ovládané KSČ) anulovat platnost pasů obyvatel Československa, tím pádem došlo ke znemožnění legálně vycestovat z republiky.

Poté následovalo zapojení i fyzických bariér, již na konci března roku 1948 padlo ustanovení, které nařizovalo použití zbraní, pokud se bude kdokoli pokoušet republiku opustit ve voze.

Dalším krokem bylo pak kopání příkopů na polních a lesních cestách, které vedly ke hraniční čáře. Takovéto příkopy měly být široké 150 a hluboké 120 centimetrů, často byly hloubeny v okolí 20 metrů od hranice.

Velkým krokem bylo také zřízení Pohraniční stráže (PS), která měla za úkol chránit státní hranice a také samozřejmě úprava pohraničních oblastí.

Docházelo k výstavbě strážních věží či signálních stěn. Také byla odlesňována území a zóny kolem hraniční čáry byly zaorávány, veškeré komunikace a lesní či polní cesty byly zrušeny a opatřeny překážkami například v podobě závor.

Dalším krokem bylo zamezit jakémukoli pohybu civilního obyvatelstva v hraničním pásmu a ukotvit tato opatření v zákoně. První vyhlášky se týkaly česko-bavorské hranice, tedy místa, kde se sovětská zóna střetávala s tou americkou.

§ 37.

Kdo neplní nebo poruší povinnost vyplývající z jeho veřejné funkce, úřadu, služby, povolání nebo zaměstnání v úmyslu ohrozit tím důležitý zájem republiky, bude potrestán, nejdě-li o čin přísněji trestný, pro zločin těžkým žalářem od pěti do deseti let.

§ 38.

Ohrožování jednotného hospodářského plánu z nedbalosti.

Kdo z nedbalosti neplní nebo poruší povinnost vyplývající z jeho veřejné funkce, úřadu, služby, povolání nebo zaměstnání, ač mohl vědět, že tím ohrožuje provádění nebo plnění jednotného hospodářského plánu, bude potrestán pro přečin tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku.

Hlava IV.

Trestné činy proti mezinárodním vztahům.

§ 39.

Prorada.

(1) Kdo ohrozí důležitý zájem republiky tím, že

- a) poruší své povinnosti, které má jako zmocněnec republiky, nebo
- b) zničí, poškodí, neupotřebitelnou učiní, odstraní, utají, poruší nebo padělá listinu nebo jiný důkaz o právních poměrech republiky k cizí moci,

bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od pěti do deseti let, a je-li tu zvláště přitěžující okolnost, od deseti do pětadvaceti let.

(2) Kdo se dopustí činu uvedeného v odstavci 1 z hrubé nedbalosti, bude potrestán pro přečin tuhým vězením od tří měsíců do tří let.

§ 40.

Neoprávněné opuštění území republiky a neuposlechnutí výzvy k návratu.

Československý občan, který v úmyslu poškodit zájem republiky opustí neoprávněně území republiky nebo ve stejném úmyslu neuposlechně výzvy úřadu, aby se v přiměřené lhůtě, kterou mu úřad určí, na území republiky vrátil, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let.

§ 41.

Poškozování zájmu republiky v cizině.

(1) Československý občan, který v cizině rozšiřuje nepravdivou zprávu o politických, bezpečnostních, hospodářských, sociálních nebo právních poměrech v republice, ačkoliv nemá dostatečných důvodů pokládati ji za pravdivou a mohl si uvědomit, že je způsobilá ohrozit zájem republiky, bude potrestán pro přečin tuhým vězením od tří měsíců do tří let.

(2) Kdo se dopustí činu uvedeného v odstavci 1 v úmyslu poškodit republiku, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let.

§ 42.

Hanobení spojeneckého státu.

Kdo veřejně nebo před více lidmi

hanobí spojenecký stát, jeho hlavu nebo jiného jeho představitele anebo jeho zástupce uznaného vládou republiky,

potupí jméno nebo symbol spojeneckého státu, zejména jeho znak, vlajku, barvy nebo státní hymnu, nebo

zničí, poškodí nebo odstraní symbol spojeneckého státu, zejména jeho znak, vlajku nebo barvy, nebo vypodobení hlavy spojeneckého státu nebo jiného jeho představitele v úmyslu projevit opovržení spojeneckému státu nebo nepřátelské smýšlení o něm,

bude potrestán pro přečin tuhým vězením od tří měsíců do dvou let.

§ 43.

Podněcování k útočné válce.

Kdo veřejně nebo před více lidmi podněcuje k útočné válce, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let.

Hlava V.

Ustanovení společná a závěrečná.

§ 44.

Stíhání cizinců.

Podle tohoto zákona bude potrestán i cizinec, dopustí-li se v cizině některého činu trestného podle §§ 1, 2, 5, 6, 10, 14 až 19 a 39.

Zdroj: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/usmrceni-hranice/dokumenty/zakon231-232-1948.pdf>
[cit. 2020-06-05]

Situace dovršila v dubnu roku 1950, kdy ministerstvo vnitra vyhlásilo nové hraniční pásmo, které procházelo okresy Jáchymov, Kraslice, Aš, Cheb, Mariánské Lázně, Tachov, Horšovský Týn, Domažlice, Klatovy, Sušice, Vimperk,

Prachatice, Český Krumlov, Kaplice, Trhové Sviny, Třeboň, Jindřichův Hradec, Dačice, Moravské Budějovice, Znojmo, Mikulov, Břeclav, Malacky, Skalica, Bratislava – město a Bratislava – okolí.

To, jak bylo hraniční pásmo široké, záviselo především na okolním terénu, nemělo procházet většími městy a stěžejní také bylo, aby nenarušovalo národní hospodářství, šířka pásma se pohybovala mezi dvěma až šesti kilometry, měřeno od hraniční čáry.

Obyvatelé žijící v blízkosti pásma museli mít vystavené povolení k pobytu, a i přesto se nemohli za tmy pohybovat mimo veřejné komunikace či železnice. Lidé, kteří jeli do pohraničí navštívit své příbuzné, či rekreatanti museli také nejprve získat povolení k pobytu, které bylo časově omezeno.¹⁰

K dalšímu zpřísnění podmínek dochází v červenci roku 1951, vyšel zákon, který dával příslušníkům daného útvaru PS neomezenou moc v blízkosti státní hranice.¹¹

Ve stejnou dobu bylo zřízeno tzv. zakázané pásmo, které bylo v průměru široké dva kilometry. Zakázané pásmo bylo vytyčeno hraniční čárou z jedné strany a drátěným plotem ze strany druhé, té vnitřní. Nechyběly ani cedule nesoucí černým písmem nápis: *Pozor! Zakázané pásmo, vstup zakázaný!*¹² Z pásma byli všichni vystěhováni a časem bylo na tomto území všechno zdemolováno. Do zakázaného

¹⁰ KOVAŘÍK, David. *Demoliční akce v Českém pohraničí v letech 1945-1960*. Brno, 2009. Disertační práce. Masarykova Univerzita. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jiří Malíř, CSc, str. 47-50.

¹¹ Zákon č. 69/1951 ze dne 11. července 1951 o ochraně státních hranic. Sbírnka zákonů republiky Československé. Ročník 1951, Praha 1951, s. 217-218.

¹² MAŠKOVÁ, Tereza a Lubomír MORBACHER. *Železná opona v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, str. 3. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/hranice/studie.pdf> [cit. 2020-03-24].

pásma byl povolen vstup pouze pohraničnickům a omezeně dalším osobám, které na území vykonávali práci, například lesníci.

Na toto zakázané pásmo pak plynule navazovalo pásmo hraniční, které bylo široké přibližně 15 kilometrů. I toto pásmo bylo důkladně značeno bílými cedulemi, tentokrát nesly červený nápis: *Pozor – Hraniční pásmo – Vstup jen na povolení*.¹³ Obyvatelé stále potřebovali k pobytu povolení. Ti, kteří povolení nezískali, většinou protože byli shledáni „nespolehlivými,“ byli z oblasti vysídleni. Nejčastěji se to týkalo těch, kteří na území přišli po válce a obsadili vysídlené objekty po německém obyvatelstvu, Vysídlení se týkalo na 5000 obyvatel a situace zůstává stejná až do 60. let, kdy se zakázané pásmo ruší a opět platí pouze zhruba tří kilometrový pruh pásma hraničního. To zejména kvůli hospodářské půdě, která v pásmech ležela ladem.¹⁴

V celé oblasti bylo zakázáno pořizovat jakékoli fotografické či filmové záběry, zakázané byly i práce spojené s mapováním či zeměměřičstvím. Kvůli znesnadnění přechodu přes hranice byly z celé oblasti zlikvidovány jakékoli cedule či ukazatele s výjimkou železničních stanic.¹⁵

Co se týče střežení státní hranice, tu měla na starost již zmiňovaná Pohraniční stráž (dále jen PS), podléhala ministerstvu obrany a řadila se k vojsku. Celkem sloužilo na hranicích pět brigád na území dnešní České republiky a jedna na území Slovenska. Jejich názvy a poloha jsou přehledně zaznačeny na jednoduché mapě

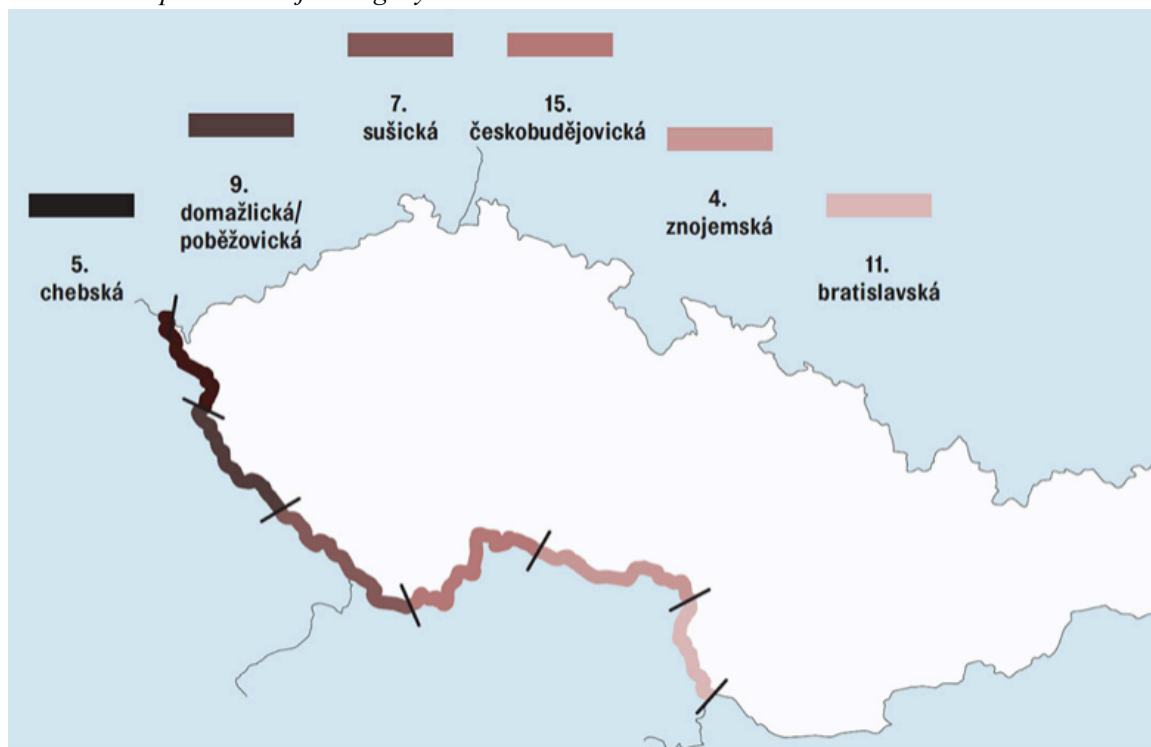
¹³ Tamtéž.

¹⁴ RÁZEK, Adolf. Vznik a proměny železné opony: začátky. *Dějepis ...: sborník katedry historie*. V Plzni: Západočeská univerzita, Pedagogická fakulta, 2011. ISSN 1213-7812, nečíslováno.

¹⁵ ABS, f. Organizační a vnitřní správa FMV III. díl (A 6/3), sign. TR MNB - 29/1951, II. díl, inv. j. 80, Rozkaz, vydávající prováděcí předpisy k zákonům o ochraně státních hranic.

níže. Právě pro jejich členy vznikaly v hraničním pásmu nové stavby, většinou se jednalo o ubikace, které si vojáci sami postavili.¹⁶

Obr. č. 3: Mapa znázorňující brigády PS

Zdroj: <https://mapa.zelezna-opona.cz/img/brigady.jpg> [cit. 2020-06-10]

Jakýkoli pohyb v hraničním pásmu bez povolení byl přestupkem, a to i pokud se jednalo o neúmyslné vniknutí. Přestupek byl samozřejmě i pozdní návrat, pokud měl dotýčný povolení časově omezené.

Jiná situace ale nastala v případě, že byl někdo dopaden při plánovaném pokusu vniknout do hraničního pásma. V tomto případě se předpokládalo, že dotýčný plánuje ilegálně opustit Československou republiku a dále s ním bylo jednáno jako s pachatelem trestného činu. Mohlo se jednat buď o trestný čin opuštění republiky,

¹⁶ RÁZEK, Adolf. Vznik a proměny železné opony: začátky. *Dějepis ...: sborník katedry historie*. V Plzni: Západočeská univerzita, Pedagogická fakulta, 2011. ISSN 1213-7812, nečíslováno.

v tom případě mohl být odsouzen k odnětí svobody až na pět let, nebo velezradu či vyzvědačství, v této situaci hrozil až trest smrti.

Trestné stíhání se samozřejmě týkalo i osob, které s přípravou ilegálního přechodu dotyčnému pomáhali.¹⁷

2.4. Cestování a dokumenty k němu potřebné

Základním dokumentem potřebným k vycestování zůstal i po druhé světové válce cestovní pas.

Komunistická strana Československa ale začala postupně možnost cestování do zahraničí omezovat, s opatřeními bylo započato ihned po převratu v únoru roku 1948. Nejprve byla Ministerstvem vnitra rušena platnost již vydaných cestovních pasů, na toto opatření později navazoval zákon o cestovních pasech,¹⁸ který nabyl účinnosti v dubnu následujícího roku. Českoslovenští občané tak ztratili právo na vydání dokladu potřebného k cestování. Postupně bylo vydáno několik zákonů, které omezovaly cestování občanů ČSR.

Komu nebude vydán cestovní doklad blíže specifikoval zákon o cestovních dokladech vydaný v roce 1965. Stávalo se tak u osob jejichž cesta nebyla shledána v souladu se státními zájmy, dále pak bylo zamítnuto vystavení cestovního dokladu osobám, které během své cesty do zahraničí poškodili jméno ČSR. Tyto

¹⁷ ABS, f. Organizační a vnitřní správa FMV III. díl (A 6/3), sign. TR MNB – 29/1951, II. díl, inv. j. 80, Rozkaz, vydávající prováděcí předpisy k zákonu o ochraně statní hranice.

¹⁸ Zákon č. 53/1949 Sb.

záležitosti byly i důvodem k omezení platnosti nebo odebrání stávajícího cestovního pasu.¹⁹

Velmi krátké období, které charakterizovala shovívavost kontrol na hranicích nastalo po srpnových událostech v roce 1968. Tyto události i uvolněnější situace vyvolaly novou emigrační vlnu na jejímž základě bylo opět přijato několik dalších ustanovení omezující vydání cestovního pasu.²⁰

Vládní nařízení z roku 1969 pak znovu objasňuje z jakých důvodů nemusel být cestovní pas vydán. Jednalo se například o situace, kdy cílem cesty byl stát, se kterým nemělo ČSSR diplomatické styky, dále pak kdy byla cílem cesty návštěva občana republiky, který z ČSSR emigroval. Cestovní doklad nebyl vydán osobě, která neplnila vyživovací povinnost nebo finanční závazky vůči státu. Doklad nebyl vydán ani osobě, jejíž chování naznačovalo tomu, že se pokouší o emigraci. Povolení vycestovat nebylo vydáno ani osobě, která neměla devizový příslib, v této situaci nastávala výjimka, pokud osoba cestovala za příbuznými v přímém pokolení.²¹

V období, které označujeme jako tzv. normalizaci, bylo vydáno několik dalších předpisů, kterým museli občané Československé socialistické republiky čelit, pokud chtěli vycestovat do zahraničí. Nutné bylo několik měsíců předem požádat Československou státní banku o tzv. devizový příslib, tedy o přidělení a možnost odkoupení cizí měny. I podání žádosti bylo omezeno, tentokrát časově. O devizový

¹⁹ Zákon č. 63/1965 Sb.

²⁰ MAŠKOVÁ, Tereza a Lubomír MORBACHER. *Železná opona v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, str. 9. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/hranice/studie.pdf> [cit. 2020-03-24].

²¹ Vládní nařízení č. 114/1969 Sb.

příslib mohlo být požádáno zpravidla během ledna. Získání devizového příslibu nebylo jednoduchou záležitostí, často šlo ruku v ruce s korupcí.²²

Pokud žadatel splnil všechny podmínky a získal devizový příslib mohl si požádat o cestovní pas a výjezdní doložku. Všechny žádosti musely být potvrzené od zaměstnavatele či navštěvované školy. Výjezdní doložky byly vydávány Správou pasů a víz, která spadala pod správu Sboru národní bezpečnosti, na úrovni krajů.²³

Nejvíce náročné bylo získat potřebné doklady v případě cesty do Socialistické federativní republiky Jugoslávie, která se mohla stát zastávkou na cestě na západ, jelikož byly místní úřady velmi shovívavé a často Čechoslovákům umožnili emigraci, a to zejména v 80. letech.²⁴

2.5. Fyzická podoba železné opony

Hmotná podoba železné opony začíná vznikat až na počátku ledna roku 1951 nejprve na území, kde Československo hraničilo s Bavorskem a o měsíc později začíná výstavba fyzické bariéry i na hranicích s Rakouskem. Před výstavbou fyzické bariéry bránil ilegálnímu překročení hranic pouze lidský faktor v podobě Pohraniční stráže.²⁵

²² RYCHLÍK, Jan. *Devizové přísliby a cestování do zahraničí v období normalizace*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012. Česká společnost po roce 1945, str. 21.

²³ Tamtéž, str. 21-22.

²⁴ MAŠKOVÁ, Tereza a Lubomír MORBACHER. *Železná opona v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, str. 9-10. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/hranice/studie.pdf> [cit. 2020-03-24].

²⁵ RÁZEK, Adolf. Vznik a proměny železné opony: začátky. *Dějepis ...: sborník katedry historie*. V Plzni: Západočeská univerzita, Pedagogická fakulta, 2011. ISSN 1213-7812, nečíslováno.

První prvky fyzické bariéry vznikaly tedy v západních Čechách a měly podobu plotu vytvořeného z ostnatého drátu, později byla bariéra zdokonalena a rozšířena o další oplocení, vzniká tak bariéra dvoustěnná. Tyto dvě stěny tvořili vnější bariéru a vytvořeny byly z již zmiňovaného oplocení z ostnatého drátu, spleteného ze čtvercových ok o délce strany okolo 15 centimetrů.

Obr. č. 4: Ženijně technické opatření na západní hranici v 50. letech 20. století

Zdroj: <https://www.ustrcr.cz/uvod/dokumentace-usmrcenych-statni-hranice/usmrceni-statni-hranice-fotogalerie/> [cit. 2020-06-10]

V roce 1952 se železná opona dokonce rozšiřuje o další, třetí stěnu, která je umístěna na vnitřní stranu barikády. Tato třetí stěna byla specifická, byla napojena na elektrické vedení vysokého napětí, které dosahovalo až 6 000 Voltů. Vnitřní stěna bariéry bývá také označována jako elektrický drátěný zátaras.

Zavedení třetí elektrické stěny železné opony prosadil především genmjr. Ludvík Hlavačka, který byl v 50. letech vysoce postaveným funkcionářem.²⁶

Ploty byly sestaveny z dřevěných kůlů, stály několik metrů od sebe a sloužily k připevnění ostnatých drátů. Stěny, které stály na okrajích vznikaly za pomoci dřevěných odkorněných kůlů. Kůly o síle mezi 12-14 centimetry a délce 220 až 270 cm byly vtlačovány přibližně do hloubky dvaceti centimetrů, jejich hroty byly opáleny plamenem, což mělo zabránit hnilobě. Drát byl mezi kůly natažen vodorovně či vodorovně i svisle zároveň anebo propleten ve tvaru „psaníček“, k sobě byly pak ostnaté dráty připevňovány ještě vázacím drátem. Stěna, která stála mezi dvěma krajními vznikala za pomoci o něco silnějších kůlů, mezi 14-16 centimetry, tyto kůly dosahovaly výšky bezmála tří metrů. Rozdíl byl i v upevňování kůlů, střední stěna vznikala jejich vkládáním do předem hloubených jam, co zůstalo stejné, bylo ošetřeno proti hnilobě. Dráty byly pak proplétány ve vodorovném směru, na některých místech, které byly shledány jako rizikové, i ve směru svislém. Navíc přibyl tedy již zmiňovaný elektrický proud prostřednictvím 5 až 7 vodičů v podobě ostnatého či klasického drátu, které byly připojeny na transformátor.

²⁶ Genmjr. Ludvík Hlavačka (1911-2005) byl vedoucím StB v Uherském Hradišti, náčelníkem Pohraniční i Vnitřní stráže a náměstkem ministra vnitra. Tyto funkce vykonával v 50. letech a na počátku 60. let minulého století. Po roce během výslechů vězňů. Před soudem ale především ze zdravotních důvodů nestanul.

Ludvík Hlavačka. *Encyklopedie města Uherské Hradiště* [online]. Uherské Hradiště, 2017, 02.01.2018 [cit. 2020-03-24]. Dostupné z: https://encyklopedie.mesto-uh.cz/home-muh/?acc=profil_osobnosti&load=1953

Občas byl využíván tzv. klamný vodič, který se umisťoval na krajní stěnu. Tam, kde se nedaly upevňovat kůly do země, jednalo se například o příliš vlhký nebo skalnatý povrch, byly využívány křížové zátarasy.²⁷

Elektrický proud proudil v zátarase až do roku 1965, kdy byl odpojen. Jedním z důvodů bylo, že elektrický proud ve třetí stěně byl hrozbou i pro příslušníky PS samotné. Během 13 let bylo elektrickým proudem usmrceno 120 osob, z toho patřila celá čtvrtina mezi příslušníky Pohraniční stráže. Nebezpečný byl proud samozřejmě i pro divokou zvěř.

Během prvních let fungování železné opony, byla na některých místech bariéra zesílena o minové pole. To se ale neukázalo jako funkční. Opět byli v ohrožení i příslušníci Pohraniční stráže. Pokud se jedná o nějakou bilanci, tak v důsledku slápnutí na minu zahynulo na hranicích 27 osob, přičemž pohraničnicků zemřelo dvakrát tolik co civilistů. Minová pole se tedy neosvědčila a byla odstraněna v roce 1957.²⁸

Dalším prvkem a zároveň další stěnou železné opony, o kterou byla rozšířena v roce 1956, byla stěna tzv. signální. Pokud ta byla narušena, došlo ke zkratu, který okamžitě upozornil příslušníky PS na pohyb v dané části stěny.

²⁷ PULEC, Martin. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR), str. 93-94.

²⁸ RÁZEK, Adolf. Vznik a proměny železné opony: začátky. *Dějepis ...: sborník katedry historie*. V Plzni: Západočeská univerzita, Pedagogická fakulta, 2011. ISSN 1213-7812, nečíslováno.

Obr. č. 5: Ženijně technické opatření na západní hranici v 50. letech 20. století

Zdroj: <https://www.ustrcr.cz/uvod/dokumentace-usmrcenych-statni-hranice/usmrceni-statni-hranice-fotogalerie/> [cit. 2020-06-10]

Celá soustava ochrany hranic se kromě několika stěn plotů sestavovala ještě z mnoha dalších prvků.

Složkami ochrany státní hranice byly také zátarasy a závory na lesních a polních cestách a také strážní věže, které umožňovaly kontrolu nad celým terénem. Vše bylo doplněno a zdánlivě banální pás rozorané půdy, ten měl ale významnou funkci. Pás byl široký zpravidla 3–4 metry a pokud se někdo pokusil překonat hranice, právě v tomto pásu zůstaly jeho stopy, ztěžoval mu pohyb a byl snadněji dopaden.

Obr. č. 6: Pás rozorané půdy jako součást železně technického opatření, 60. léta 20. století

Zdroj: <https://www.ustrcr.cz/uvod/dokumentace-usmrcenych-statni-hranice/usmrceni-statni-hranice-fotogalerie/> [cit. 2020-06-10]

Obr. č. 7: Strážní věž jako součást železně technického opatření, 60. léta 20. století

Zdroj: <https://www.ustrcr.cz/uvod/dokumentace-usmrcenych-statni-hranice/usmrceni-statni-hranice-fotogalerie/> [cit. 2020-06-10]

Podoba železné opony v Československu se měnila až v polovině 60. let, od té doby vypadala více či méně stejně až do jejího pádu v roce 1989.

Právě v 60. letech probíhají nejvýraznější změny, co se podoby železné opony týče. Bariéra byla přesunuta z hraniční čáry směrem do vnitrozemí, dochází k tomu zejména z toho důvodu, aby byli případní utečenci dopadeni ještě před vstupem na území sousedního státu. Signální stěna byla nyní vytvořena z ostnatého, 220 centimetrů vysokého drátu, do kterého vedl slaboproud. Ten opět při narušení signalizoval nepovolený vnik do oblasti hlídce. Na signální stěnu navazoval pás rozorané země sloužící k zachycení stop, následoval plot zamezující vstup divokých zvířat.

Na území Československa byla vystavěna část železné opony o délce 774 kilometrů a oplocení doplňovalo téměř 780 strážných věží.²⁹ Těsně vedle bariéry byly postupně vystavovány zpevněné cesty, umožnil se tak rychlejší zásah příslušníků PS, přesouvat se nově mohli i pomocí automobilů.³⁰

V neposlední řadě nesmíme vynechat méně známé prvky železné opony, a to sice linii polních opevnění, která začala vznikat v 50. letech minulého století. Význam této linie spočíval v obraně celého východního bloku před západním světem, což bylo označováno jako obrana před „agresí západu.“

Tyto obranné linie vznikaly zpravidla na hranicích s Německem a Rakouskem a jako základ bylo využito opevnění vzniklé před rokem 1938, které bylo doplněno o další základny armády, letiště nebo také stanoviště protiletadlové obrany.

Od roku 1952 pak vznikají nové stavby opevnění a následující rok přibyly i železobetonové bunkry. Počítalo se s tím, že v případě ohrožení kromě armády zasáhnou i členové Pohraniční stráže. Výstavba obranné linie probíhala až do roku 1964, ve výsledku čítala stovky objektů.³¹

²⁹ RAK, Michal, Lukáš FUNK a Martin VÁŇA. Vesnice v zajetí železní opony: Možnosti archeologického poznání studené války. *ANTROPOWEBZIN*. Katedra archeologie Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni, 2012, **2012**(3), 241-252; str. 244-5.

³⁰ RÁZEK, Adolf. Vznik a proměny železné opony: začátky. *Dějepis ...: sborník katedry historie*. V Plzni: Západočeská univerzita, Pedagogická fakulta, 2011. ISSN 1213-7812, nečíslováno.

³¹ RAK, Michal, Lukáš FUNK a Martin VÁŇA. Vesnice v zajetí železní opony: Možnosti archeologického poznání studené války. *ANTROPOWEBZIN*. Katedra archeologie Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni, 2012, **2012**(3), 241-252; str. 245-6.

3. Emigrace

V rozmezí let 1950 až do pádu železné opony v roce 1989 opustilo republiku 556 000 občanů, z toho většina odešla z Československé socialistické republiky ilegálně, a to na 485 000 osob.³² Zajímavé je toto číslo především v porovnání s oficiálními údaji československých úřadů, které uvádí migrační úbytek nižší o statisíce osob, konkrétně pouze 70 667 občanů.³³

Pokud bychom měli porovnat úspěšné a neúspěšné pokusy o emigraci z ČSR, tak se nám to žel nepodaří, neboť chybí většina potřebných údajů a dokumentů. Velmi hrubý odhad si můžeme udělat pouze na základě dochovaných údajů z let 1948-1951, kdy se pokusilo republiku opustit 20 450 osob, úspěšných byla více než polovina, sice 11 734.

Při pohledu na tyto údaje ale musíme brát na zřetel na to, že se jedná o data z velice krátkého časového úseku s ohledem na délku trvání komunismu u nás. Důležité je také vnímat rozdíl situace po roce 1951, kdy začala být systematicky vystavována hmotná podoba železné opony na československých hranicích a také zřízením Pohraniční stráže, náročnost přechodu přes státní hranice tedy mnohonásobně vzrostla.³⁴

³² SRB, Vladimír: 1000 let obyvatelstva českých zemí. Karolinum, Praha, s. 212–213.

³³ KUČERA, Milan: Populace České republiky 1918–1991. Sociologický ústav AV ČR, 1994, s. 145.

³⁴ MAŠKOVÁ, Tereza a Lubomír MORBACHER. *Železná opona v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, str. 10-11. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/hranice/studie.pdf> [cit. 2020-03-24].

Ročník 1951.

217

Sbírka zákonů republiky Československé

Částka 35.

Vydána dne 31. července 1951.

Cena Kčs 1.—.

O B S A H :

(69. a 70.) 69. Zákon o ochraně státních hranic. — 70. Nařízení o právu příslušníka Pohraniční stráže použít zbraně.

69.

Zákon

**ze dne 11. července 1951
o ochraně státních hranic.**

Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto zákoně:

§ 1.

K zajištění pokojné výstavby socialismu v naší vlasti je třeba účinně chránit státní hranice před pronikáním všech nepřátel táboru pokroku a míru. Ochrana státních hranic je proto povinností každého občana.

§ 2.

Provádění ochrany státních hranic náleží do působnosti ministerstva národní bezpečnosti, které tento úkol plní svými orgány, zejména Pohraniční stráží.

§ 3.

(¹) Službu v Pohraniční stráží vykonávají pro její význam, odpovědnost a namáhavost vybraní příslušníci pracujícího lidu.

(²) Příslušníci Pohraniční stráže mají stejná práva a stejné povinnosti jako příslušníci vojska; při výkonu své pravomoci

mají též právní postavení příslušníků Sboru národní bezpečnosti.

§ 4.

Organisaci Pohraniční stráže stanoví a předpisy o jejím doplňování, o propouštění příslušníků Pohraniční stráže a služební předpisy vydá ministr národní bezpečnosti.

§ 5.

O součinnosti Pohraniční stráže s brannou mocí rozhoduje ministr národní bezpečnosti v dohodě s ministrem národní obrany.

§ 6.

Služba v Pohraniční stráží se počítá jako služba ve vojsku. Hodnosti dosažené v Pohraniční stráží jsou vojenskými hodnostmi. Pro příslušníky Pohraniční stráže platí předpisy o platových poměrech příslušníků ozbrojených sborů.

§ 7.

Příslušníci Pohraniční stráže podléhají vojenské soudní pravomoci a ustanovením o trestných činech vojenských.

§ 8.

Ministr národní bezpečnosti stanoví nařízením, kdy příslušník Pohraniční stráže při výkonu své pravomoci užije zbraně.

44

Zdroj: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/usmrceni-hranice/dokumenty/zakon69-70-1951.pdf>
[cit. 2020-06-05]

Velký příval emigrací nastal v souvislosti se srpnovými událostmi v roce 1968. Nastalou situaci a její okolnosti vystihuje ve své publikaci historik Jan Rychlík slovy: „Zda faktické otevření hranic bylo důsledkem chaosu a

neexistence jasných rozkazů nebo naopak šlo o cílevědomou činnost příslušníků pasových kontrol, dokonce snad o výsledek interního pokynu reformně orientovaného ministra vnitra Josefa Pavla, nelze na základě dochovaných a přístupných archivních materiálů říci.“³⁵

V následujících měsících bylo několik desítek tisíc osob vyzváno, aby se vrátily zpět do republiky. I přes vyhlášení amnestie prezidenta republiky, která přislíbvala emigrantům bezpečný návrat do vlasti, se zpět do ČSSR vrátilo pouze několik stovek osob.³⁶

V období normalizace pokusů o překročení státní hranice ze strany obyvatel ČSSR značně ubylo. Přibylo ale státních občanů Německé demokratické republiky, kteří se pokoušeli emigrovat na západ přes Československo. Od poloviny 70. do poloviny 80. let byla občanů NDR téměř převaha, co se neúspěšných pokusů o přechod československých státních hranic se západním světem týče a tvořili třetinu osob, které na hranicích zahynuly.³⁷

3.1. Statistiky úmrtí při pokusu o překročení státní hranice

Podle statistik, které ve své studii uvádějí Mašková a Morbacher, se stal pokus o ilegální přechod státní hranice v časovém horizontu let 1948 až 1989 osudným přibližně třístovce osob. Tato čísla zahrnují i oběti, které se o přechod hranic

³⁵ RYCHLÍK, Jan: Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu. Pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848–1989. ÚSD AV ČR, Praha, s. 110–111.

³⁶ MAŠKOVÁ, Tereza a Lubomír MORBACHER. *Železná opona v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, str. 11. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/hranice/studie.pdf> [cit. 2020-03-24].

³⁷ Tamtéž str. 11

vědomě nepokoušely, naopak v nich nejsou zahrnuty oběti na straně Pohraniční stráže, jistě se nejednalo o malý počet usmrčených.³⁸

Pokud bychom měli zmínit celkovou statistiku a bilanci usmrčených bude nejlepší se odkazovat na studii Martina Pulce *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrčených na státních hranicích 1945-1989*.

Celkem podleho při pokusu o překročení čs. státní hranice³⁹ v období od února 1948 do konce roku 1989 143 osob střelnému zranění. Elektrický drátěný zátaras byl osudný 95 lidem, kteří se rozhodli emigrovat na západ. Dalším nepřítelem při cestě přes hranice se stávaly řeky, u 11 osob se prokázalo, že utonuli při pokusu přejít státní hranice. Autor zmiňuje i dalších 50 osob, které sice utonuli v řekách blízko hranic, ale nelze zjistit, zda důvodem jejich smrti je opravdu cesta ke státní hranici. Poslední volbou 17 lidí, se při pokusu přejít československé hranice stala dobrovolná smrt. O život při cestě za svobodou přišlo i pět pilotů letadel a rogalů, kteří buď havarovali nebo byli sestřeleni vojenským letounem. Stejný počet osob zahynul při automobilové havárii. Nastražené miny se staly osudnými dvěma osobám, jeden člověk zemřel na selhání organismu poté co byl zatčen a jedna osoba nepřežila útok služebních psů Pohraniční stráže.

Po celkovém součtu zjišťujeme, že na československých hranicích při pokusu o jejich překonání zemřelo 280 osob, nejednalo se pouze o československé občany. V celkovém součtu je také 14 osob z Rakouska, 31 státních příslušníků Polska, 10 občanů Spolkové republiky Německo a 13 občanů Německé demokratické

³⁸ Tamtéž str. 12

³⁹ Jedná se o hranici s Rakouskem či Německem.

republiky. Započítáno je také sedm osob, které se pokusili hranice přejít do roku 1949 a byly příslušníky poválečného Německa. Dále je ve statistice zahrnuto 7 Maďarských státních příslušníků, čtyři občané Jugoslávie, jeden Francouz a jedna osoba původem z Maroka.⁴⁰

Obr. č. 9: Oběť železné opony, 60. léta 20. století

Zdroj: <https://www.ustrcr.cz/uvod/dokumentace-usmrcenych-statni-hranice/usmrceni-statni-hranice-fotogalerie/> [cit. 2020-06-10]

Další údaje pak udávají počet usmrcených osob od konce května roku 1945 do února 1948, v tomto období zemřelo při pokusu přejít čs. hranice 81 osob, všechny až na jednu osobu, která spáchala sebevraždu, zemřely zastřelením.⁴¹

Více než dvě desítky osob byly usmrceny při zásahu Pohraniční strážě, i přestože se nepokoušeli přejít státní hranice. Souvisí to především s tím, že

⁴⁰ PULEC, Martin. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR), str. 173.

⁴¹ Tamtéž, str. 283-291.

Pohraniční stráž působila v příhraničních okresech i mimo hraniční pásmo. Jejich pomoci využívala jak StB tak SNB, podíleli se tak na nejrůznějších činnostech od pátrání po osobách až po zajišťování veřejného pořádku. V této souvislosti bylo 22 lidí zastřeleno a čtyři osoby si zvolily dobrovolnou smrt při jejich zatčení. Jedná se o časový úsek od konce května roku 1945 do konce roku 1989.⁴²

Hlídané, i když ne tak ostražitě, byly samozřejmě i státní hranice s Polskem a Maďarskem. Mezi léty 1945-1989 na těchto hranicích zemřelo 17 osob. Třináct z nich zemřelo na následky střelných zranění, jedna osoba zemřela po zásahu elektrického proudu, jeden člověk byl zabit nášlapnou minou a dva lidé utonuli.⁴³

Dalších 5 československých občanů zemřelo v důsledku zásahu pohraničních jednotek sousedních států.⁴⁴

Tyto statistiky dokládají pouze osoby, které byly prokazatelně usmrceny při pokusu o přejítí československé státní hranice. Martin Pulec ve své studii zveřejňuje ještě několik dalších tabulek se soupisy osob, které pravděpodobně zemřely taktéž při pokusu o emigraci, ale tato skutečnost nebyla oficiálně prokázána.

Od května roku 1945 do konce roku 1989 pravděpodobně zemřelo při pokusu o překročení československé státní hranice dalších 57 osob. U mnoha usmrcených není známo jejich jméno a u několika jsou otázky i u způsobu smrti. Celkem 42 osob se stalo obětí střelby, dva lidé spáchali sebevraždu, dva podlehl zraněním

⁴² Tamtéž, str. 292-300.

⁴³ Tamtéž, str. 30+-304.

⁴⁴ Tamtéž, str. 305-306.

způsobeným elektrickým proudem. Pět lidí se utopilo, jednomu člověku selhal organismus a u třech je způsob jejich smrti označen jako jiný. Dva lidé umrzli a jeden zemřel násilnou smrtí.⁴⁵

Celkem tedy prokazatelně zahynulo při přechodu státní hranice od května 1945 do konce roku 1989 přes čtyři stovky osob.

Touto tematikou se zabývá blíže projekt Terezy Maškové a Vojtěcha Ripky, kteří ve spolupráci s Ústavem pro studium totalitních režimů nejen že vydali publikaci *Železná opona v Československu: usmrcení na československých státních hranicích v letech 1948-1989*, ale doplnili ji i o webovou aplikaci⁴⁶, kde jsou zachycené jednotlivé případy úmrtí na mapě společně s informacemi o zemřelém.

Ve své publikaci také Ripka s Maškovou vytvořili za pomoci syntézy všech dostupných informací profil typické osoby, která chtěla emigrovat a zemřela při pokusu o přejítí státní hranice. Pokud bychom tedy vytvořili zástupce všech usmrcených na čs. hranici jednalo by se o muže, který byl Československým občanem a hlásil se k české národnosti. Pracoval jako tzv. nekvalifikovaný pracovník a bydlel poměrně nedaleko státní hranice, přibližně do 50 km vzdálenosti. Rozhodl se sám přejít hranice s Rakouskem a byl zastřelen 4. znojemskou brigádou PS. Celé by se to událo v roce 1951.⁴⁷

⁴⁵ Tamtéž, str. 256-273.

⁴⁶ Dostupná na <https://mapa.zelezna-opona.cz>

⁴⁷ MAŠKOVÁ, Tereza a Vojtěch RIPKA. *Železná opona v Československu: usmrcení na československých státních hranicích v letech 1948-1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2015, str. 86.

3.2. Příběhy těch, kteří přechod státní hranice nepřežili

Abychom si dokázali dokreslit to, jak bylo složité hranice přejít a emigraci naplánovat, rozhodla jsem se do práce zahrnout i krátké příběhy několika konkrétních osob, které se o to pokusily. Zároveň mohou příběhy poskytnout i určité vysvětlení, co všechno mohlo vést k emigraci. Příběhy jsem vybrala tak, aby byly co nejvíce rozdílné v tom, kdo se pokoušel o emigraci, jakým způsobem zemřel a také jsem dbala na to, aby se jednalo o odlišný časový horizont. Proto bude v následujících kapitolách pojednáváno o osudech mužů, jenž se rozhodli emigrovat v polovině 50. let, na konci 60. let a poslední příběh se odehrál na počátku let osmdesátých.

3.2.1. Bedřich Bartoněk (21. 11. 1912 – červen 1955)

Bedřich Bartoněk pocházel z vesnice kousek od Přerova, se ženou a třemi dětmi žil ale v Jablonci nad Nisou. Člověk to byl velmi šikovný, živil se jako sochař. Cestu přes hranice plánoval se svým kamarádem Oldřichem. Bedřich zřejmě viděl největší šanci překonat hranice po vodě, podle výpovědi jeho manželky neustále doma vytvářel modely plavidel. Jakmile se o plánu dozvěděla jeho manželka, začala mu emigraci rozmlouvat.

Doma se Bedřich naposledy objevil v pátek 25. června 1954, tu noc ale v bytě už nespál. Manželka ho začala hledat v sobotu v zaměstnání, kde o něm neměli žádné zprávy. Kontaktovala i přítelkyni kamaráda Oldřicha, kterého nikdo už několik dní neviděl. Poté, co v pondělí 28. června neměla o manželovi žádné zprávy, rozhodla se prohledat Oldřichův byt, našla jen nepořádek a zjistila, že

chybí část oblečení. Další den tedy nahlásila pohřešování manžela i Oldřicha na Sbor národní bezpečnosti (SNB). SNB samozřejmě důkladně prohledala Oldřichův byt, kromě nákresů různých plavidel, gumy či lahviček od lepidla, našli také dopis. Oldřichova manželka, která již byla v emigraci, v něm vyjadřuje radost nad tím, že Oldřich přijede. Příslušníci SNB stanovili závěr, že se budou chtít muži dostat do Rakouska přes řeku a informovali SNB v pohraničních okresech.

Stanoven byl i motiv jejich emigrace. U Oldřicha nebylo stanovení motivu emigrace složité. Jeho manželka pocházela z Rakouska, kde také zůstala v roce 1952, tehdy mohla legálně vycestovat, zpátky se ale už nevrátila. Nejvíce pravděpodobné tedy bylo, že Oldřich utekl za ní.

To u Bedřicha Bartoňka nebyl důvod emigrace úplně zřejmý, údajně totiž žil ve šťastném manželství. Nakonec se stalo hlavním motivem jeho útěku za hranice zdraví. Bedřich měl problémy se sluchem a prý se nechal slyšet, že by mu uměl pomoci lékař v Londýně. Další možností mohl být strach z vyšetřování požárů v družstvě invalidů, které vedl.

Co se samotného přechodu hranic týče, přejít státní hranice se rozhodli v okolí Písečné nad Dyjí, kde se také našly jejich poslední stopy. Nejprve kufr se starým oblečením, gumovými rukavicemi a vlakovými jízdenkami, pak také skafandr, gumová kola a dokumenty jako byl opis ze živnostenského rejstříku. V trávě byly vyšlapané stopy dvou osob až přes státní hranici.

O Oldřichovi byly známy zprávy již v červenci roku 1954 na základě hlášení stanice Hlas Ameriky, kde bylo také potvrzeno, že uprchl v doma sestaveném

potápěčském obleku. Ukrytý pod hladinou řeky Dyje měl plavat 5 km a pak ještě osm dní trvalo přejítí sovětské zóny, nakonec se ale zvládl nahlásit na amerických úřadech ve Vídni. O jeho kamarádovi Bedřichovi, ale nebyly známy žádné informace.

Pochybnosti se vznášejí kolem způsobu, jakým údajně Bedřich s Oldřichem emigrovali. I přesto, že Oldřich popsal zahraničním novinářům, jak použil doma vyrobený potápěčský oblek, dalo by se nad pravdivostí jeho výpovědi polemizovat. Pravost jeho výpovědi nepotvrdila výška hladiny řeky Dyje v okolí Písečné. To mohlo být i důvodem nalezení jednoho potápěčského obleku na břehu řeky a nepoužitého.

Teprve v červnu roku 1955 byl v Bratislavě nalezen utonulý muž v potápěčském obleku, u sebe měl doklady na falešné jméno, ale po srovnání fotografií SNB potvrdila, že se jedná o Bedřicha Bartoňka.

Jeho žena se o manželově smrti dozvěděla až o rok později z novin. Bartoněk tam byl vykreslen jako agent, který zkoušel potápěčské obleky sloužící pro ilegálních vstup zpravodajských agentů do Československa.

O Oldřichovi Lopatovi je známo, že ještě v roce 1963 žil na území Spojených států.⁴⁸

⁴⁸ Dokumentace usmrcených na československých státních hranicích 1948-1989. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. Praha [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/dokumentace-usmrcenych-statni-hranice/usmrceni-statni-hranice-portrety/bartonek-bedrich/>

Obr. č. 10: Oldřich Lopata předvádí potápěčský oblek novinářům

Zdroj: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/usmrceni-hranice/portrety-usmrcenych/bartonek/bartonek01.pdf> [cit. 2020-06-05]

3.2.2. Antonín Schneider (15.3.1949 – 9.10.1969)

Antonín Schneider pocházel z Litohoře na Třebíčsku. V době, kdy se rozhodl opustit Československo, ale žil ve Větrní nedaleko Českého Krumlova. Od počátku srpna roku 1968 absolvoval jako střelec základní vojenský výcvik v Bechyni. Během vojenského výcviku měl navázat intimní vztah se vdanou ženou, o které měl prohlašovat, že je s ním těhotná a chtěl by s ní utéct na západ. Své přítelkyni také napsal Schneider na počátku října 1969 dopis, ve kterém útěk naznačoval. Psal, že z něho možná bude hezká mrtvola. Dopis ale zadržela Vojenská kontrarozvědka, stejně jako ten, ve kterém Schneider oznamuje své babičce plán na útěk za hranice společně se dvěma dalšími vojáky.

Se dvěma vojíny Šitnerem a Havlanem přemýšleli o emigraci již od počátku vojenského výcviku. Důležitou rozbuškou se v této situaci stal vstup vojsk Varšavské smlouvy na naše území 21. srpna 1968. Konečné rozhodnutí ale padlo až na počátku října roku 1969. Mezi jejich plány byla pomoc Schneiderova strýce v Rakousku ale i útěk až do Jihoafrické republiky. Na cestu se chtěli vydat ozbrojení, zbraně chtěli použít v případě zásahu Pohraniční stráže.

Jejich útěch započal v noci 6. října tím, že ze zbrojního skladu své jednotky ukradli samopaly, pistole a přes tisícovku nábojů. Nejprve chtěli útvar opustit ve voze, ale z něho byla vymontovaná baterie, odešli tudíž pěšky a schovávali se v lesích. Neměli žádné zásoby potravin, proto vykradli několik chat.

Cesta na Západ skončila třem vojínům v obci Větrní 9. října 1969. Na základě udání pak do obce přijeli vojáci. Schneider se je pokusil zastrašit střelbou ze

samopalu, ale když viděl, že se mu za hranice utéci nepodaří, namířil samopal proti sobě. Dva zbylí zbězi se následně vzdali a byli převezeni do vazby.

Ještě ten den bylo proti všem třem zahájeno trestní stíhání, do kterého byli zahrnuti i další dva vojíni, kteří se sice plánu odmítli zúčastnit, ale také jej neoznámili. Proti mrtvému Schneiderovi bylo logicky stíhání zastaveno, Šitner byl odsouzen k pěti a půl letům vězení a Havlan ke dvěma, oba nepodmíněně.

Soudní pitva Antonína Schneidera potvrdila, že příčinou jeho smrti byl průstřel hrudníku, který způsobil poškození plic a vnitřní krvácení. I po znovu otevření případu v roce 1999 na žádost Antonínovy sestry, kdy byli vyslechnutí jak Šitner s Havlanem tak i další svědci, se nepodařilo potvrdit ani vyvrátit, zda Schneider zemřel cizí rukou. Případ byl tedy odložen.

Autor článku, Ivo Pejčoch, konstatuje že se jedná o typickou ukázkou dezertéra, který se v bezvýchodné situaci rozhodl ukončit svůj život sebevraždou. Schneidera řadí mezi 34 vojáků, jejichž pokus o emigraci skončil smrtí.⁴⁹

3.2.3. Ondrej Brejka (26. 12. 1957 – 7. 7. 1980) a Milan Dlubač (20. 8. 1958 – 7. 7. 1980)

Ondreje Brejku a Milana Dlubače spojovaly nejspíše koníčky, moderní hudba a kulturistika. A podle svých rodin neměli vůbec žádný důvod k emigraci, o Západ nikdy nejevili zvláštní zájem.

⁴⁹ Dokumentace usmrcených na československých státních hranicích 1948-1989. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. Praha [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/dokumentace-usmrcenych-statni-hranice/usmrceni-statni-hranice-portrety/antonin-schneider/#p13>

Dlubačovo chování se podle jeho spolupracovníků mělo údajně změnit po absolvování povinného vojenského výcviku, který vykonával u Pohraniční stráže u Moravského Jána.

Na cestu na Západ vyrazili společně s Brejkovým psem a Jozefem Imrichem jeho Wartburgem 7. července 1980. Jejich cílem byla oblast soutoku řek Moravy a Dyje u Moravského Jána. Tam to Dlubač dobře znal. Využili situace, když vojín vykonávající služby u PS pouštěl do obce traktor, nestála jim tak v cestě železná závora. Dlubač vojína znal a společným vzpomínáním ho dokázal rozptýlit, pomohla tomu i třešňovice, kterou mu nabídl. Alkoholu neodolal ani další příchozí desátník. Během toho, co si chtěl sundat samopal a posadit se, trojice v rychlosti odzbrojila oba pohraničníky a donutila je nastoupit do auta. Celou dobu na ně mířil Brejka samopalem.

Během jízdy na hranici měl vůz míjet rotu PS, údajně se na sebe snažil vojín upozornit stráž, ale neúspěšně. Nebyla mu věnována žádná pozornost.

Další překážkou na cestě byla dvoučlenná hlídka, která ale i přesto, že viděla samopaly mířící na pohraničníky nijak nezasáhla. Automobil se tak dostal až za ochrannou protipovodňovou hráz. Tam trojice i se psem vystoupila a rozeběhla se směrem ke státní hranici, která byla vzdálená přibližně 400 m. Vojín je začal ihned pronásledovat a vystřelil několik světlic. Naopak desátník využil blízkosti hlídky a vypůjčil si od nich samopal.

Tou samou dobou projížděl na motocyklu kolem nadpraporčík, na danou situaci zareagoval odjezdem na rotu, kde vyhlásil poplach. Rota se ale na místo dostala až když se mladíci pokusili přeplavat Moravu.

Řeka byla rozvodněná, což, jak se později prokázalo, bylo Brejkovi s Dlubačem osudné. Jediný, komu se podařilo utéct za hranice byl Imrich, který se i s Brejkovým psem dostal do uprchlického tábora Traiskirchen.

Pohraniční stráž nevěděla, že se nepodařilo dostat za hranice všem třem, proto byli všichni tři mladíci stíháni za trestné činy v nepřítomnosti.

Až o několik dní později byla objevena v řece těla, nejprve Milana Dlubače, a to u obce Marchegg a později i tělo Ondreje Brejky u obce Angern, identifikováni byli Imrichem. Pitva potvrdila, že zemřeli na následky utonutí, ale jejich těla vydána do Československa nebyla.

Trestní stíhání proti Dlubačovi a Brejkovi bylo zastaveno v říjnu roku 1981. Imrich byl i přes svou nepřítomnost odsouzen k odnětí svobody na čtyři roky a jeho majetek propadl státu.

Těla obou chlapců byla převezena na Slovenko až v roce 2004.

Jozef Imrich svůj útěk popisuje v knize *Cold River: The Cold Thruth of Freedom*.⁵⁰

⁵⁰ Dokumentace usmrcených na československých státních hranicích 1948-1989. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. Praha [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/dokumentace-usmrcenych-statni-hranice/usmrceni-statni-hranice-portrety/brejka-ondrej-dlubac-milan/>

4. Železná opona v edukačním procesu

Jakým způsobem mluvit o železné oponě a tématech s ní spojených nejen se žáky pojednává ve své studii s názvem *Na cestě k historické gramotnosti: jak učit o tzv. železné oponě*⁵¹ PhDr. Jaroslav Najbert, Ph.D.⁵²

Najbert ve své studii popisuje železnou oponu především jako symbol socialistického režimu, jehož význam stmeluje porevoluční společnost v Česku. Nicméně ihned v následujícím odstavci dodává, že se jedná o téma kontroverzní. Specifikem při výuce tohoto tématu se stává konflikt mezi mediální interpretací problematiky a vzpomínkami a emocemi pamětníků, kteří si různě vysvětlovali význam této nepropustné státní hranice.⁵³

Co se materiálů, se kterými se dá v rámci výuky pracovat týče, tak se již dávno nejedná pouze o učebnice. Tomuto tématu se věnuje několik publicistů a také občanských sdružení. Významným počinem v tomto směru byl televizní dokument z roku 2006 *Příběhy železné opony*,⁵⁴ který získal několik ocenění.

Dále pak Najbert přisuzuje velký vliv na hodiny dějepisu při výuce o tomto tématu společnosti Člověk v tísni, zejména pak jejich *Měsíc filmu na školách* –

⁵¹ NAJBERT, Jaroslav: Na cestě k historické gramotnosti: jak učit o tzv. železné oponě. In: K. LOZOVIUKOVÁ, Kateřina – PAŽOUT, Jaroslav (ed.): *Život na československých hranicích a jejich překračování v letech 1945–1989*. ÚSTR – Technická univerzita v Liberci, Praha – Liberec 2017, s. 236–263.

⁵² Historik a didaktik, který se zabývá výukou soudobých dějin a aplikací orální historie do výuky dějepisu. Působí v Ústavu pro studium totalitních režimů, v Národním ústavu pro vzdělávání a v Národním institutu pro další vzdělávání.

PhDr. Jaroslav Najbert, Ph.D. - Ústav pro studium totalitních režimů. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. Praha [cit. 2020-06-15]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/o-nas/organizacni-struktura/organizacni-struktura-odbory/odbor-vyzkumu-vzdelavani/oddeleni-vzdelavani/jaroslav-najbert/>

⁵³ NAJBERT, Jaroslav: Na cestě k historické gramotnosti: jak učit o tzv. železné oponě. In: K. LOZOVIUKOVÁ, Kateřina – PAŽOUT, Jaroslav (ed.): *Život na československých hranicích a jejich překračování v letech 1945–1989*. ÚSTR – Technická univerzita v Liberci, Praha – Liberec 2017, s. 236.

⁵⁴ Příběhy železné opony (TV pořad 2005, režie Jan Novák), Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10095467107-pribehy-zelezne-opony/dily/> [09.06.2020].

Příběhy bezpráví. Zmiňováno je také Občanské sdružení *PANT*⁵⁵, které provozuje webové stránky *Moderní dějiny.cz*, kde jsou volně dostupné materiály určené k výuce. Déle pak můžeme jmenovat Občanské sdružení *PAMĚŤ*,⁵⁶ které si připisuje autorství projektu *Příběhy železné opony – Cesty ke svobodě*.⁵⁷

Na základě toho, jak Najbert popisuje dva protichůdné pohledy na problematiku železné opony lze říci, že se ve školství setkáváme s pohledem odpůrců opony a s paměťmi obětí. Na opačné straně problematiky se nachází pak různé spolky, které popisují Pohraniční stráž jako ochránce hranic a lidé, kteří chtěli hranice překročit jsou označováni za kriminální živly. Jako příklad je možné uvést *Klub českého pohraničí*⁵⁸, který se dokonce těší podpoře Komunistické strany Čech a Moravy. S tímto pohledem na problematiku hranic se západním světem se setkávali žáci a studenti v hodinách dějepisu do roku 1989.

4.1. Postavení tématu v RVP

Co se týče postavení tématu železné opony v kutikulárních dokumentech budu se soustředit na Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání a pro

⁵⁵ Nezisková organizace, která se od roku 2007 snaží usnadnit chápání moderních dějin. V Ostravě provozují komunitní Centrum Pant, kde probíhají přednášky a besedy s českými osobnostmi. Spolupracují s univerzitami i dalšími institucemi mezi kterými nechybí např. Knihovna Václava Havla. O nás – centrum_pant. *Centrum_pant* [online]. Ostrava [cit. 2020-06-16]. Dostupné z: <https://www.centrum-pant.eu/about>

⁵⁶ Občanské sdružení založili v roce 2008 Miroslav Kasáček a Luděk Navara. Přípravují projekty, které prezentují příběhy jak jednotlivých osob, tak i celých rodin. Výsledek jejich práce mívá různé formy, například výstava, knižní publikace, televizní dokument nebo besedy. Zaměřují se především na mladou generaci, která komunistický režim nezažila. Naše filozofie. *Sdružení PAMĚŤ* [online]. Brno, 2008 [cit. 2020-06-16]. Dostupné z: <http://sdruzenipamet.cz/ospamet/index.php/nase-filozofie>

⁵⁷ NAJBERT, Jaroslav: Na cestě k historické gramotnosti: jak učit o tzv. železné oponě. In: K. LOZOVIUKOVÁ, Kateřina – PAŽOUT, Jaroslav (ed.): *Život na československých hranicích a jejich překračování v letech 1945–1989*. ÚSTR – Technická univerzita v Liberci, Praha – Liberec 2017, s. 238–239.

⁵⁸ <https://www.klub-pohranici.cz>

gymnázia, kde si myslím, je dán tématu největší prostor, a to v několika předmětech.

4.1.1 RVP ZV

Když se zaměřím na základní vzdělávání, tam se žáci v největší míře s touto problematikou setkávají v Dějepise, zpravidla v devátém ročníku. Tématu se věnuje část vzdělávacího obsahu nazvaného „Rozdělený a integrující se svět.“ Tato část vzdělávacího obsahu zahrnuje učivo věnované druhé polovině 20. století, okrajově se dotýká i 21. století. S tematikou železné opony se žáci setkávají v následujícím učivu: studená válka; rozdělení světa do vojenských bloků reprezentovaných supervelmocemi; politické, hospodářské, sociální a ideologické soupeření; dále pak během seznamování s vnitřní situací v zemích východního bloku; podrobněji se se situací v ČSR setkávají žáci v rámci učiva vývoj Československa od roku 1945 do roku 1989.

Dalším předmětem, kde se žáci setkávají v různém měřítku s problematikou železné opony, je Výchova k občanství, předměty ostatně spadají do společné vzdělávací oblasti Člověk a společnost. Ve výchově k občanství je možné zahrnout tematiku železné opony v různých měrách do několika částí vzdělávacího obsahu. Například v části Člověk ve společnosti se nabízí toto téma zahrnout v rámci učiva naše vlast, dále se mohou žáci okrajově setkat s touto problematikou v částech Člověk, stát a hospodářství, Člověk, stát a právo.

Co se týče dalších předmětů, kde se mohou žáci setkat s pojmem „Železná opona“ je Český jazyk, tedy především v hodinách věnovaných literatuře.⁵⁹

4.1.2 RVP G

Pokud bych se měla zaměřit na postavení tématu železné opony na gymnáziích, tak samozřejmě nejvíce prostoru dostává v opět v hodinách Dějepisu. Co se rozdělení vzdělávacího obsahu týče, tak by se dalo říci, že se od RVP ZV moc neliší. Nejvíce se studenti setkají s problematikou železné opony v části nazvané Moderní doba II – Soudobé dějiny. Do tohoto oddílu spadá mimo jiné učivo Evropa a svět po válce; Východní blok a jeho politický, sociální a hospodářský vývoj, životní podmínky na obou stranách železné opony.

Dále je pak pro tuto problematiku prostor v rámci předmětu Občanský a společenskovědní základ. Nejvíce nakloněný je tomu vzdělávací obsah Občan ve státě, kam je zahrnuto učivo stát, demokracie, lidská práva a ideologie.

Větší možnost zahrnout téma železné opony do výuky oproti základnímu vzdělání je v Českém jazyku, a především v literatuře. Jedná se o vzdělávací obsah Literární komunikace a učivo vývoj literatury v kontextu dobového myšlení, umění a kultury.

V rámci výtvarné výchovy je pro tuto tematiku více příznivé RVP G, které zahrnuje také dějiny umění, zejména se jedná o vzdělávací obsah s názvem Znakové systémy výtvarného umění a učivo Vývoj uměleckých vyjadřovacích

⁵⁹ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. Praha: MŠMT, 2017. 166 s. [cit. 2020-20-05]. Dostupné z <https://www.msmt.cz/file/43792/>

prostředků podstatných pro porozumění aktuální obrazové komunikaci.⁶⁰ Možností, jak více zahrnout tuto tematiku do vyučování výtvarné výchovy, a to i na základní škole, je přímá tvůrčí činnost, která bude vycházet právě z problematiky železné opony. Například formou výtvarné řady, návrh na její zpracování uvádím níže.

4.2. Návrh na zpracování tématu „Železná opona“ ve výtvarné výchově

Cílová skupina: Žáci 9. ročníků základní školy

Časové vymezení: duben-květen (10 vyučovacích hodin [5x 90 minut] + exkurze; cca 6 týdnů)

Mezipředmětové vztahy: dějepis, občanská výchova

Klíčové kompetence: kompetence občanské, komunikativní, k řešení problémů, sociální a personální

Průřezová témata: výchova demokratického občana, osobnostní a sociální výchova

Realizace výtvarné řady na téma Železná opona bude navazovat na exkurzi do Čížova, kde se nachází Památník železné opony, který tvoří jediná zachovalá část železné opony na našem území.

V rámci exkurze proběhne i krátký výklad a prohlídka s pracovníkem památníku a následovat bude prostor pro diskuzi, jak o době komunistického monopolu, tak i o svobodě jako takové.

⁶⁰ *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. [online]. Praha: MŠMT, 2007. 104 s. [cit. 2020-20-05]. Dostupné z <http://www.nuv.cz/file/159>

Bylo by vhodné toto téma řešit právě se žáky devátých ročníků, vzhledem k tomu, že toto období bude velkým tématem i ve výuce dějepisu.

1. Vyučovací jednotka – exkurze

Cíl: Žák vysvětlí svými slovy, co to je „železná opona“ a dokáže vnímat daný prostor nejen jako celek, ale vnímá i detaily stavby a prostředí.

Pomůcky: fotoaparát, mobilní telefon

Výsledný produkt: fotografie

První úkol proběhne v přímé návaznosti na exkurzi ještě v místě památníku. Žáci si projdou prostory památníku a budou mít za úkol vyfotografovat místa, která je nejvíce zaujala. Měly by vzniknout jak fotografie větších celků, tak i fotografie detailů, které na první pohled neprozradí, co znázorňují.

Žáci budou vědět, že s fotografiemi budou dále pracovat během následujících hodin výtvarné výchovy.

Po vytvoření dostatečného množství fotografií (alespoň 10 ks) budou mít žáci za úkol vrátit se k místu, které je nejvíce zaujalo, postupně společně projdeme celý památník a rozebereme proč je právě to místo zaujalo.

2. Vyučovací jednotka – mozaika vzpomínek

Cíl: Žák respektuje pohled spolužáků na danou problematiku a dokáže si obhájit výběr a umístění své práce v rámci celku.

Pomůcky: pravítko, nůžky, lepidlo, okénko-hledáček, vytištěné fotografie ve formátu A4

Výsledný produkt: mozaika vzpomínek na exkurzi

Na začátku hodiny proběhne prezentace a diskuze nad fotografiemi (co znázorňuje, kde ji vyfotili, ...), znovu si připomeneme informace o železné oponě a také pocity, které se v nás během návštěvy památníku odehrávaly.

Zároveň budou mít za úkol žáci ze svých fotografií vybrat ty, které podle nich nejlépe vystihují dané místo a jejich pocity během návštěvy památníku. Ty pak budou vytištěny.

Dalším bodem bude ukázka prací umělců, kteří se tomuto tématu věnují, a to jak výtvarníků, tak například i spisovatelů anebo filmařů.

Úkolem žáků bude nejprve vytvořit si okénko-hledáček z klasické čtvrtky, který jim pomůže při vyhledávání nejzajímavějších částí jejich fotografií.

Za pomoci hledáčku vyhledají místo na fotografii, které jim přijde nějakým způsobem zajímavé – barvou, strukturou, Takto zvolené místo bude mít rozměr 10x10 cm a žáci jej vystříhnou.

Stěžejním úkolem této vyučovací jednotky pak bude společné sestavení mozaiky na velký formát právě z těchto čtverců. Důležitý bude proces sestavování mozaiky, kdy se budou žáci mezi sebou muset domluvit, kde bude který čtverec ležet, dělat kompromisy a obhajovat si před sebou navzájem proč a kam by který čtverec umístili.

3. Vyučovací jednotka – haptika

Cíl: Žák vysvětlí svými slovy, co je to reliéf a asambláž, dokáže pojmenovat své pocity a převést je do své tvorby.

Pomůcky: kartony, primalexové barvy, dráty, hřebíky, kamení, odpadové materiály, přírodniny, lepidlo

Výsledný produkt: asambláž, reliéf

V první řadě se seznámíme s termíny reliéf a asambláž a také haptika, zařadíme také ukázkou uměleckých děl.

Na další část hodiny se přesuneme se třídou ven (pokud to počasí dovolí), a to ze dvou důvodů. Prvním důvodem je, aby žáci nebyli během tvorby omezeni tím, že by něco mohli zašpinit, udělat nepořádek. Druhým důvodem je pak přisun přírodnin, které budou mít kolem sebe v dostatečném množství.

Během tohoto úkolu budou žáci pracovat ve skupinách přibližně po pěti. Úkolem bude vytvořit na kartónu buď reliéf nebo asambláž, ztvárňující to, jak by mohl vypadat pomyslný dotek se železnou oponou či pocity, které v nich vyvolalo jejich setkání s železnou oponou a informacemi o ní. K dispozici budou mít rozmanité materiály od již zmiňovaných přírodnin přes barvy až po odpadové materiály. Celý proces tvorby by se měl stát pro žáky jakýmsi experimentem tvorby s různými materiály a objevování jejich možností.

Vše bude zakončeno diskuzí nad vzniklými díly, kdy budou mít děti možnost zeptat se svých spolužáků na to s jakými materiály pracovali, jaký pocit znázorňovali apod.

4. Vyučovací jednotka – příběh

Cíl: Žák aplikuje vědomosti o železné oponě, dokáže se orientovat na mapě webové aplikace a uvědomuje si hodnotu svobody rozhodnutí a pohybu.

Pomůcky: přístup k počítači a internetu, černý tenký fix

Výsledný produkt: příběh, návrh ilustrace příběhu

První část hodiny bude probíhat v počítačové učebně. Při práci budou žáci vycházet z informací na webu <https://mapa.zelezna-opona.cz>. Tato webová aplikace znázorňuje na mapě osoby, které nepřežily přechod státní československé hranice při pokusu o emigraci během komunistického monopolu u nás. U každé osoby je zaznamenáno jeho křestní jméno, věk, okres bydliště, kam se pokoušel přejít, kdy zemřel a jakým způsobem.

Úkolem bude vybrat si takto jednu osobu (nebo skupinu osob přecházející společně) a pokusit se na základě informací ze zmiňovaného webu, hodin dějepisu a občanské výchovy a také exkurze napsat krátký příběh o této osobě. Například nám může líčit proč se rozhodl emigrovat, jak se dostal až ke státním hranicím, jak žil před pokusem o emigraci nebo to, jak hranice přecházel.

Na to bude navazovat úkol druhý, kdy žáci navrhnu ilustraci ke svému příběhu.

Na konci hodiny pak bude prostor na společné prohlédnutí ilustrací, krátké představení osoby, kterou si žáci vybrali a zdůvodnění proč, případně další otázky spolužáků. V případě zájmu žáků také čtení příběhů, které vymysleli.

5. Vyučovací jednotka – matrice pro suchou jehlu

Cíl: Žák umí vysvětlit rozdíl mezi tiskem z hloubky a z výšky, je schopný si na základě návrhu vytvořit matrici pro suchou jehlu a respektuje pravidla bezpečnosti práce s rydly – jehlami.

Pomůcky: rydla – jehly, fólie

Výsledný produkt: Matrice pro suchou jehlu

Navážeme na činnost z předchozí hodiny, kdy si žáci vytvořili návrh ilustrace pro svůj příběh. Úkolem bude tento návrh převést na fólii a vytvořit si tak matrici pro tisk suché jehly.

Úkol bude uveden teorií o grafice a různých typech tisku a rozdíly mezi nimi, dále pak také ukázkou děl, vzniklými pomocí grafických technik.

Důležitou součástí bude poučení o práci s jehlami a tom, jak s nimi pracovat bezpečně.

Během této vyučovací jednotky by měla vzniknout matrice pro tisk o maximální velikosti formátu A5.

6. Vyučovací jednotka – tisk suché jehly

Cíl: Žák popíše vlastními slovy princip tisku suché jehly, dokáže si ze své matrice vytisknout výsledné dílo a prezentuje své výtvary.

Pomůcky: tiskařský lis, tiskařské barvy, hadříky, ředidlo, benzinový čistič

Výsledný produkt: suchá jehla, vytvořená nástěnka – výstava

Žáci budou na začátku hodiny obeznámeni s tím, jak funguje tiskařský lis. Pracovat budou ve skupinách, aby se u lisu netvořily velké fronty. Každý by měl vytvořit tisků několik, aby mohli žáci dostatečně experimentovat s barvami a jejich kombinacemi.

Část třídy bude pracovat na tvorbě nástěnky, která by měla být jakousi dokumentací exkurze a pocitů, které v žácích vyvolala. Žáci sami se domluví, jak bude nástěnka uspořádaná, které práce na ni zařadí a kam je umístí, jedinou podmínkou bude, aby byly zastoupené práce ze všech hodin, ve kterých jsme se tématu věnovali.

Nástěnka by se tedy měla stát jakýmsi shrnutím, zhodnocením a reportáží nejen exkurze, ale i o činnostech, které na ní navazovali.

5. Umělci, jejichž práce mě inspirovala

Při mapování tématu, které by se nějakým způsobem dotýkalo železné opony, jsem narazila na několik umělců, jejichž práce mě v různých měřácích ovlivnila během mého tvoření. Jednalo se především o umělce zpracovávající krajinářskou fotografii, vzhledem k tomu, že i já jsem fotila v přírodě, přestože je železná opona stavbou. Dále mě ovlivnila spíše skupina umělců nežli jednotlivci, a to umělci patřící do tzv. Border Art, tedy umělci zpracovávající tematiku státní hranice různými způsoby.

Prvním z těchto umělců je **Lukáš Jasanský** (*1965), který působí v Praze. Společně s Martinem Polákem tvoří autorskou dvojici, která se soustředí především na fotografii a také konceptuální umění. Na jejich fotografiích se objevuje všednost, zdánlivá jednoduchost, zároveň ale nesou kritiku stereotypů v reportážní fotografii. Ve fotografiích se objevuje mimo jiné české prostředí, společnost, krajina i kultura.⁶¹

Obr. č. 11-12: Lukáš Jasanský, Martin Polák: Krajiny (Zemská fotografie), 1998–2002

Zdroj: <https://www.artlist.cz/dila/krajiny-zemsa-fotografie-111757/> [cit. 2020-06-19]

⁶¹ Artlist – databáze současného umění: Lukáš Jasanský. *Artlist – databáze současného umění*[online]. Praha: Centrum pro současné umění Praha, 2020 [cit. 2020-06-19]. Dostupné z: <https://www.artlist.cz/lukas-jasansky-645/>

Dále bych ráda zmínila **Terezu Kabůrkovou** (*1980), její práce jsou velmi ovlivněny malbou z přelomu 19. a 20. století. Snaží se navracet k tradičním námětům i médiím, které zpestřuje aktuálními tématy. Své fotografie vyvolává ve své fotokomoře v Praze, nedbá u nich na čisté přesné linie, nechává je ledabylé. Od roku 2001 zvětšuje velkoformátové fotografie pro význačné umělce a výstavy.⁶²

Obr. č. 13-14: Tereza Kabůrková: *Krajinářství*, 2002-2004

Zdroj: <https://www.artlist.cz/dila/krajinarstvi-2307/> [cit. 2020-06-19]

Fotografie **Davidu Židlického** (*1976) jsou poměrně snadno rozeznatelné, jsou čtvercové a černě ohraničené. Židlického tvorba se vyznačuje především dobře promyšlenou kompozicí, ta je velmi často diagonální a zvýrazněná motivem na fotografii, například dráty nebo kolejemi. Nejčastěji zachycuje náměty u měst, kaváren, zahrad nebo železnice. Jeho tvorba je zcela jistě

⁶² Artlist – databáze současného umění: Tereza Kabůrková. *Artlist – databáze současného umění*[online]. Praha: Centrum pro současné umění Praha, 2020 [cit. 2020-06-19]. Dostupné z: <https://www.artlist.cz/tereza-kaburkova-1601/>

ovlivněna zájmem o design 30. – 80. let a také auta Tatra, stejný zájem měla i skupina Česká paralaxa, kterou spoluzakládal v roce 1994. Fotografie vznikaly velmi často na společných výletech a procházkách po Brně. Židlického fotografie lze často velmi těžko zasadit do daného času či místa.⁶³

Obr. č. 15: David Židlický: *Velký mrak a malíncí ptáčky*, 1998

Zdroj: <https://www.artlist.cz/dila/velky-mrak-a-malinci-ptacci-795/> [cit. 2020-06-19]

⁶³ Artlist – databáze současného umění: David Židlický. *Artlist – databáze současného umění*[online]. Praha: Centrum pro současné umění Praha, 2020 [cit. 2020-06-19]. Dostupné z: <https://www.artlist.cz/david-zidlicky-768/>

Obr. č. 16: David Židlický: *Léto 1956*

Zdroj: <https://www.artlist.cz/dila/leto-1956-779/> [cit. 2020-06-19]

Zvláštní postavení má v mém výběru tzv. **Border art**. Jak již samotný název napovídá, je to umění týkající se hranic. I přesto že výsledným dílem není ve většině případech fotografie a i přesto, že námětem nebývají české nebo československé hranice, do mé práce zapadá Border art jako správný dílek skládky. Je to tím, že námětem, objektem zájmu nebo přímo materiálem či médiem se stává státní hranice. Stejně tak tomu je i u mě. Námětem a modelkou pro mou práci se stala fyzická podoba železné opony, tedy její zbytky na našem území. Je to pro mě téma v různých aspektech aktuální a rozhodně regionální. Border Art jako takové se pojí především s hranicemi mezi Mexikem a Spojenými

státy americkými, ale můžeme uvést například hranice mezi Izraelem a Palestinou anebo Berlínskou zeď, která byla součástí železné opony. Umělci se snaží upozornit na sociopolitické problémy a kladou si otázky týkající se vlasti, hranic, etnicity, identity nebo národního původu. Důležité je brát zřetel na to, že námětem nejsou pouze fyzické hranice ale i ty, které fyzickou podobu nemají například ty jazykové nebo náboženské.⁶⁴

Obr. č. 17: Banksy: *Children with Paradise Landscape*, 2005, Bethlehem, Palestine

Zdroj: <https://paradisequest.files.wordpress.com/2012/10/banksy-wall-israel1.jpg> [cit. 2020-06-21]

⁶⁴ Border Art. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 31.03.2020 [cit. 2020-06-21]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Border_art

Obr. č.18: Estela Parra: El muro Tijuana – San Diego

Zdroj: [https://en.wikipedia.org/wiki/Border_art#/media/File:El muro Tijuana - San Diego.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Border_art#/media/File:El_muro_Tijuana_-_San_Diego.jpg)
[cit. 2020-06-21]

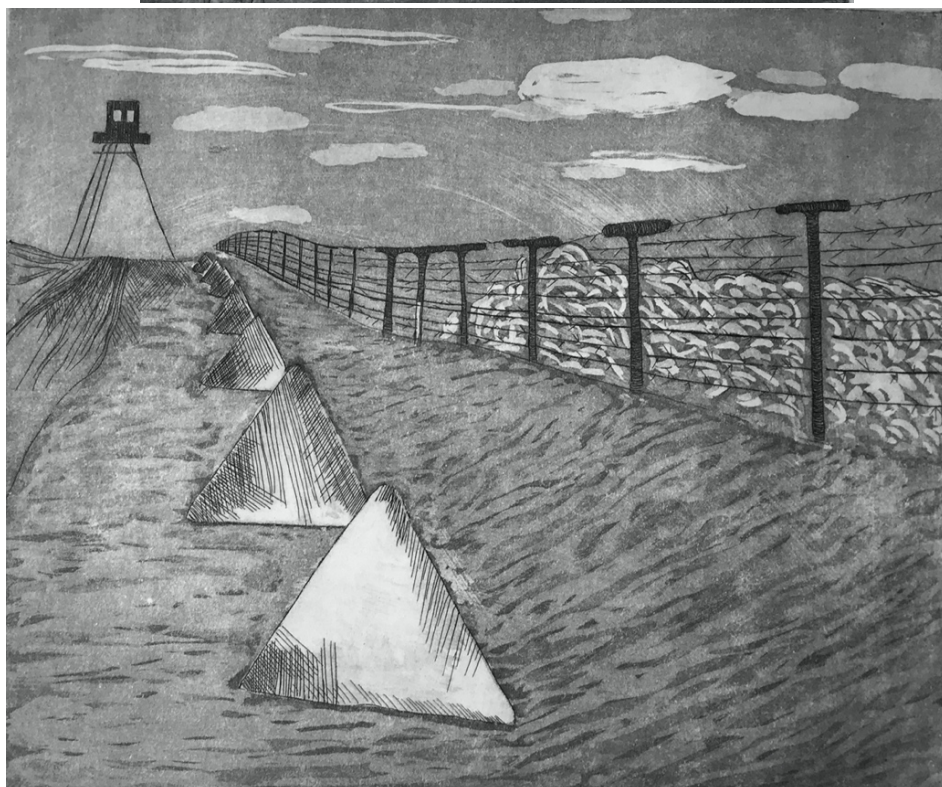
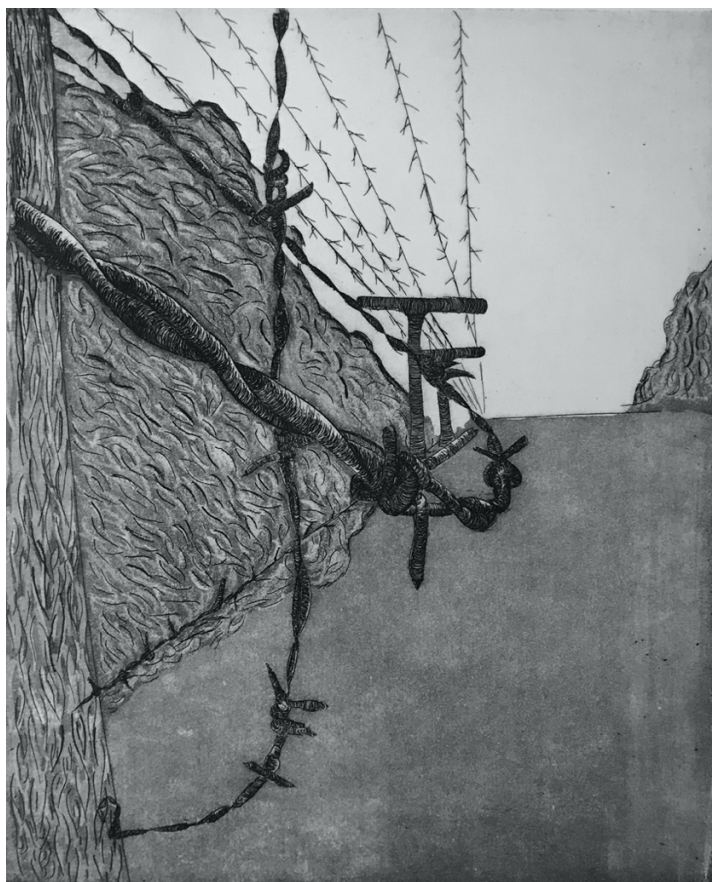
Obr. č. 19-20: Berlínská zeď

Zdroj: Archiv autora

Také bych sem ráda zařadila svoji práci během jejíchž tvorby jsem se definitivně rozhodla, že je to pro mě osobně téma natolik silné, že bych chtěla námět železné opony zpracovávat i v diplomové práci. Jedná se o grafické listy zpracované technikou akvatinty.

Obr. č. 21-22: Vlastní tvorba

Zdroj: Archiv autora

6. Závěr

Když jsem se rozhodla o tématu své práce, tak se nabízelo zpracovat železnou oponu, její pád a rok 1989 a především oslavy a happeningy konané v listopadu 2019 ke třicátému výročí jejího pádu.

Já se ale rozhodla uchopit toto téma tak, jako kdyby žádné oslavy neprobíhaly. Snažila jsem se zachytit železnou oponu jako stavbu jako překážku na cestě za svobodou. Chtěla jsem zprostředkovat pohled na místa, které byla dlouhé roky životu nebezpečná a do jejíchž blízkosti se málokdo dostal, a to lze nejméně pravděpodobněji a nejvíce autenticky udělat právě skrze fotografie.

Můj zájem o to, jak železná opona vypadala a jak fungovala se odráží i v tomto doprovodném textu, který mapuje vznik železné opony od jednotlivých omezení zavaděných postupně od roku 1948 až po její fyzickou podobu, která se více méně neměnila od 60. let až do jejího pádu. Tomu, jak vznikala a postupně se měnila železná opona se věnuji ve druhé kapitole poměrně detailně.

Důležitou součástí této problematiky je i emigrace, uvedla jsem hned několik statistik úmrtí při pokusu o přejítí státní hranice. Často se ale stává, že v případě, kdy posluchač nebo čtenář vidí pouze čísla a počty, tak za nimi nevidí opravdové lidi, a proto jsem se rozhodla uvést příběhy několika emigrantů kterým se pokus o přechod železné opony stal osudným. Emigraci se tedy věnuje další velká kapitola.

Vzhledem k mé budoucí profesi pedagožky pro mě bylo důležité nahlédnout na problematiku i v souvislosti se vzděláváním. V rámci dějepisu se jedná o

učivo probírané nejčastěji v posledních ročnících, kdy na 2. polovinu 20. století často nezbyvá dostatek času. Nicméně bývá často zpracováváno v rámci výročí, která si připomínáme, právě jako loni na podzim. Co se týče zařazení tématu do jiných předmětů, tak se jedná spíše o okrajovou záležitost. Do práce jsem ale zařadila i vlastní návrh na zpracování tématu ve výtvarné výchově.

Do poslední kapitoly jsem pak zařadila několik umělců, jejichž práce mi byla inspirací a různou měrou se pojí s tímto tématem. Jedná se většinou o autory krajinářských fotografií.

Vytvářením i psaním této práce se ke mně dostalo mnoho nových informací a zajímavostí. S každou návštěvou některého z památníků, jsem toho věděla více a dokázala si lépe představit, jak to mohlo na místě vypadat a fungovat. A také jsem byla s každou další návštěvou více vděčná, že se na ta místa mohu podívat, že se můžu kdykoli sbalit a vyrazit kamkoli se mi zlíbí.

I přesto, že jsem se s tématem železné opony setkávala několik posledních měsíců v podstatě nepřetržitě, chtěla bych ho do ve své tvorbě rozhodně dále zařazovat a dále se problematice věnovat.

7. Zdroje

7.1. Prameny

ABS, f. Organizační a vnitřní správa FMV III. díl (A 6/3), sign. TR MNB – 29/1951, II. díl, inv. j. 80, Rozkaz, vydávající prováděcí předpisy k zákonu o ochraně státní hranice.

"Churchill's "Iron Curtain" Speech, "Sinews of Peace"," March 05, 1946, History and Public Policy Program Digital Archive, CWIHP archives. <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116180>

Vládní nařízení č. 114/1969 Sb.

Zákon č. 53/1949 Sb.

Zákon č. 63/1965 Sb.

Zákon č. 69/1951 ze dne 11. července 1951 o ochraně státních hranic. Sbírká zákonů republiky Československé. Ročník 1951, Praha 1951.

7.2. Literatura

CHLOUPEK, Pavel. *Železná opona a její dědictví v kontextu proměn pohraničí Česka ve 2. polovině 20. století*. Praha, 2014. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce RNDr. Zdeněk Kučera, Ph.D.

KOVAŘÍK, David. *Demoliční akce v Českém pohraničí v letech 1945-1960*. Brno, 2009. Disertační práce. Masarykova Univerzita. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jiří Malíř, CSc.

KUČERA, Milan: *Populace České republiky 1918–1991*. Sociologický ústav AV ČR, 1994.

MAŠKOVÁ, Tereza a Lubomír MORBACHER. *Železná opona v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013.

MAŠKOVÁ, Tereza a Vojtěch RIPKA. *Železná opona v Československu: usmrcení na československých státních hranicích v letech 1948-1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2015.

NAJBERT, Jaroslav: Na cestě k historické gramotnosti: jak učit o tzv. železné oponě. In: K. LOZOVIUKOVÁ, Kateřina – PAŽOUT, Jaroslav (ed.): *Život na československých hranicích a jejich překračování v letech 1945–1989*. ÚSTR – Technická univerzita v Liberci, Praha – Liberec 2017.

NAVARA, Luděk: Příběhy železné opony, Praha 2006.

PULEC, Martin. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrčených na státních hranicích 1945-1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR).

RAK, Michal, Lukáš FUNK a Martin VÁŇA. Vesnice v zajetí železní opony: Možnosti archeologického poznání studené války. *ANTROPOWEBZIN*. Katedra archeologie Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni, 2012, **2012**(3).

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. [online]. Praha: MŠMT, 2007. 104 s. [cit. 2020-20-05]. Dostupné z <http://www.nuv.cz/file/159>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: MŠMT, 2017. 166 s. [cit. 2020-20-05]. Dostupné z <https://www.msmt.cz/file/43792/>

RÁZEK, Adolf. Vznik a proměny železné opony: začátky. *Dějepis ...: sborník katedry historie*. V Plzni: Západočeská univerzita, Pedagogická fakulta, 2011.

RYCHLÍK, Jan. *Devizové přísliby a cestování do zahraničí v období normalizace*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012. Česká společnost po roce 1945.

SRB, Vladimír: 1000 let obyvatelstva českých zemí. Karolinum, Praha.

7.3. Internetové zdroje

Dokumentace usmrčených na československých státních hranicích 1948-1989. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. Praha [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/dokumentace-usmrccnych-statni-hranice/usmrceni-statni-hranice-portrety/bartonek-bedrich/>

Dokumentace usmrčených na československých státních hranicích 1948-1989. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. Praha [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/dokumentace-usmrccnych-statni-hranice/usmrceni-statni-hranice-portrety/antonin-schneider/#p13>

Dokumentace usmrcených na československých státních hranicích 1948-1989. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. Praha [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/dokumentace-usmrcenych-statni-hranice/usmrceni-statni-hranice-portrety/brejka-ondrej-dlubac-milan/>

Ludvík Hlavačka. *Encyklopedie města Uherské Hradiště* [online]. Uherské Hradiště, 2017, 02.01.2018 [cit. 2020-03-24]. Dostupné z: https://encyklopedie.mesto-uh.cz/home-muh/?acc=profil_osobnosti&load=1953

Naše filozofie. *Sdružení PAMĚT* [online]. Brno, 2008 [cit. 2020-06-16]. Dostupné z: <http://sdruzeni-pamet.cz/ospamet/index.php/nase-filozofie>

O nás – centrum_pant. *Centrum_pant* [online]. Ostrava [cit. 2020-06-16]. Dostupné z: <https://www.centrum-pant.eu/about>

PhDr. Jaroslav Najbrt, Ph.D. - Ústav pro studium totalitních režimů. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. Praha [cit. 2020-06-15]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/o-nas/organizacni-struktura/organizacni-struktura-odbory/odbor-vyzkumu-vzdelavani/oddeleni-vzdelavani/jaroslav-najbert/>

<https://www.klub-pohranici.cz>

<https://mapa.zelezna-opona.cz>

7.4. Televizní dokumenty

Příběhy železné opony (TV pořad 2005, režie Jan Novák), Dostupné z: [https://www.ceskatelevize.cz/porady/10095467107-pribehy-zelezne-opony/dily/\[09.06.2020\]](https://www.ceskatelevize.cz/porady/10095467107-pribehy-zelezne-opony/dily/[09.06.2020]).

8. Seznam obrázků

Obr. č. 1: Železná opona napříč Evropou – mapa

Obr. č. 2: Sbíрка zákonů, č. 231/1948, str. 1469 (§ 40)

Obr. č. 3: Mapa znázorňující brigády PS

Obr. č. 4: Ženičně technické opatření na západní hranici v 50. letech 20. století

Obr. č. 5: Ženičně technické opatření na západní hranici v 50. letech 20. století

Obr. č. 6: Pás rozorané půdy jako součást ženičně technického opatření, 60. léta 20. století

Obr. č. 7: Strážní věž jako součást ženičně technického opatření, 60. léta 20. století

Obr. č.8: Titulní strana zákona o ochraně státních hranic

Obr. č. 9: Oběť železné opony, 60. léta 20. století

Obr. č. 10: Oldřich Lopata předvádí potápěčský oblek novinářům

Obr. č. 11-12: Lukáš Jasanský, Martin Polák: Krajiny (Zemská fotografie), 1998–2002

Obr. č. 13-14: Tereza Kabůrková: Krajinářství, 2002-2004

Obr. č. 15: David Židlický: Velký mrak a malincí ptáčci, 1998

Obr. č. 16: David Židlický: Léto 1956

Obr. č. 17: Banksy: Children with Paradise Landscape, 2005, Bethlehem, Palestine

Obr. č.18: Estela Parra: El muro Tijuana – San Diego

Obr. č. 19-20: Berlínská zeď

Obr. č. 21-22: Vlastní tvorba

9. Obrazová příloha

Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Eliška Čechová
Katedra:	Katedra výtvarné výchovy PdF UP
Vedoucí práce:	Ing. Petr Zatloukal
Rok obhajoby:	2020

Název práce:	Železná opona
Název v angličtině:	Iron curtain
Anotace:	<p>Předkládaná diplomová práce je tvořena dvěma částmi, a to předkládaným textem, který slouží jako doprovodný k druhé části této práce, tedy souboru čtrnácti fotografií. Fotografie jsou také obsaženy v obrazové příloze.</p> <p>Cílem diplomové práce bylo vytvořit soubor fotografií z několika míst spojených s tzv. železnou oponou. Větší část fotografií vznikala na památnících v Čížově, Kadolci a Novém Vojířově, soubor ale obsahuje i fotografie zachycené v Berlíně.</p> <p>Textová část bude věnována především výstavbě a podobě ženijně technického zařízení na československých státních hranicích a krokům, které výstavbě předcházely. Důležitou součástí této problematiky je emigrace, které bude věnována třetí kapitola. Krátce se budu věnovat i postavení tématu železné opony v kurikulárních dokumentech. Za důležité považuji věnovat kapitulu umělcům a dílům, které mě během práce inspirovali.</p>
Klíčová slova:	Železná opona, státní hranice, fotografie
Anotace v angličtině:	<p>This diploma thesis has two parts. It is the presented text that accompanies a set of fourteen photos. The photos are included in attachment of this text.</p> <p>The aim of this diploma thesis is create a collection of photos form several places which are connected with iron curtain. The most of these photos was taken in Čížov, Kadolec and Nový Vojířov but there are photos taken in Berlin too.</p> <p>This text will be mainly about construction of iron curtain at border of Czechoslovakia and political decision and steps that preceded the construction. An important part of this issue is emigration which will be devoted in third chapter. The next chapter I would like to devote position of the Iron curtain in curricular documents. At last but not least there are some artist who are important and inspiring for me. They will be mentioned in chapter number five.</p>
Klíčová slova v angličtině:	Iron curtain, state border, photography
Přílohy vázané v práci:	Anotace, Obrazová příloha
Rozsah práce:	82 stran
Jazyk práce:	český